

**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ
ΑΕΙΦΟΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**

της
Σουλτάνας Καμπούρη

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στο Καθηγητικό σώμα για την μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων
απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος
«Άσκηση και Ποιότητα Ζωής» των Τμημάτων Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και
Αθλητισμού του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης και του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
στην κατεύθυνση «φυσική δραστηριότητα και αθλητική αναψυχή»

Κομοτηνή
2010

Εγκεκριμένη από το Καθηγητικό σώμα:

1^{ος} Επιβλέπων: Γεώργιος Κώστα, Αναπληρωτής Καθηγητής

2^{ος} Επιβλέπων: Αθανάσιος Λάιος, Καθηγητής

3^{ος} Επιβλέπων: Ουρανία Ματσούκα, Λέκτορας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 9156/1

Ημερ. Εισ.: 15/03/2011

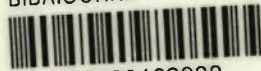
Δωρεά:

Ταξιδετικός Κωδικός: Δ

338.479 1

ΚΑΜ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000102938

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Καμπούρη Σουλτάνα: Χαρακτηριστικά του βιώσιμου τουρισμού ως στοιχείου αειφορικής ανάπτυξης στη Δυτική Μακεδονία

(Με την επίβλεψη του κ. Γεωργίου Κώστα, Αναπλ. Καθηγητή)

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθούν με τη χρήση ερωτηματολογίου τα χαρακτηριστικά των ατόμων που επιλέγουν δραστηριότητες βιώσιμου τουρισμού σε περιοχές της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Το δείγμα αποτέλεσαν 300 άτομα όλων των ηλικιών από τους 4 Νομούς της Δυτικής Μακεδονίας καθώς και από τους Νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης. Βασική προϋπόθεση ήταν να έχουν ασχοληθεί με κάποιες από τις δραστηριότητες της έρευνας. Από την έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότεροι προτιμώμενες δραστηριότητες στην περιοχή έρευνας είναι με σειρά προτεραιότητας η πεζοπορία, το σκι, το κάμπινγκ περιπέτειας, το snowboard και η ορειβασία. Αντίθετα πολύ χαμηλή προτίμηση σημειώνουν το monograft, ο ανεμοπτερισμός η ιστιοπλοΐα και το εναέριο πέρασμα. Σχετικά με το εισόδημα των συμμετεχόντων στην έρευνα προέκυψε ότι τα πολύ μικρά και τα πολύ μεγάλα εισοδήματα έχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές και προτιμούν δραστηριότητες α) περιπέτειας και β) αναρρίχησης. Αναφορικά με την ηλικία διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις α) χειμερινές δραστηριότητες, β) δραστηριότητες νερού και γ) περιπέτειας και αυτό σημαίνει ότι οι νέες ηλικίες δραστηριοποιούνται πιο έντονα στις παραπάνω δραστηριότητες. Η ευρύτερη περιοχή της Δυτ. Μακεδονίας αντιμετωπίζει σήμερα στο πλαίσιο του βιώσιμου τουρισμού σημαντικές προκλήσεις. Οι νέες ηλικίες με πανεπιστημιακή μόρφωση, οι οποίες ανήκουν στα χαμηλά και μεσαία εισοδήματα προτιμούν περισσότερο δραστηριότητες πεζοπορίας, ορειβασίας, σκι και snowboard και αυτό συνάδει με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά, μέσο-υψηλό υψόμετρο και τις φυσικές ομορφιές της περιοχής. Επίσης το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα επιδρούν στην άποψη των ερωτώμενων για την περιβαλλοντική προστασία στην περιοχή.

Λέξεις κλειδιά: περιβάλλον, δραστηριότητες, βιώσιμη ανάπτυξη

ABSTRACT

Kambouri Sultana: Sustainable tourism features as component of sustainable development
in Western Macedonia Greece
(Under the supervision of Georgios Costa, Associate Professor)

Aim of this research is to investigate with the use of a questionnaire the characteristics of the individuals who choose activities of sustainable tourism in the region of Western Macedonia in Greece. The sample was consisted of 300 inhabitants of all the age categories in the four areas of Western Macedonia, as well as in Attica and Thessaloniki. The basic purpose was that the inhabitants had some experience with a part of the activities of this research. The results indicate that the most preferable activities in the study area, in terms of priority are: trekking, skiing, adventure camping, snowboard and mountain climbing. On the contrary very low preference attracts: monoraft, gliding, sailing and flying fox. As concern the annual income of the participants the results show that those with very low income as well as those of very high annual income, present statistically significant differences and they prefer activities such as: adventure activities and climbing activities. As concern the age categories the results indicate that there are statistically significant differences between winter activities, water activities and adventure activities, which means that young people show a clear preference in that kind of sustainable activities. Today the sustainable tourism in the region of Western Macedonia faces some of the most important challenges of any other industrial factor. Young people with higher education and low or medium annual income, show a preference to participate in activities such as trekking, mountain climbing, skiing and snowboard. This is in relation with the surface ground characteristics, medium and high altimeter and natural beauty of the study area. Education level as well as the employment is also related to the opinion of the inhabitants about the environmental protection.

Keywords: environment, activities, sustainable development

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	i
	ABSTRACT.....	ii
	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	iii
	ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	v
	ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ.....	vi
I	ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
	Βιώσιμη ανάπτυξη και τουρισμός.....	4
	Σημασία της έρευνας.....	6
	Σκοπός της έρευνας.....	6
	Ερευνητικές και μηδενικές υποθέσεις.....	7
II	ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	8
	Βασικές αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	8
	Δραστηριότητες αειφορικού τουρισμού	10
	Μορφές αειφορικού τουρισμού.....	21
III	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	28
	Δείγμα.....	28
	Όργανα μέτρησης.....	28
	Διεξαγωγή της έρευνας.....	29
	Διαδικασία μέτρησης.....	29
	Σχεδιασμός έρευνας.....	29
IV	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	31
	Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.....	31
	Ανάλυση αναπτυξιακών χαρακτηριστικών.....	33
	Έλεγχος υποθέσεων χ^2	35
	Παραγοντική ανάλυση ως προς το περιβάλλον.....	36
	Ανάλυση του παράγοντα περιβάλλοντος με τα δημογραφικά.....	36
	Κατάταξη των δραστηριοτήτων.....	37

	Παραγοντική ανάλυση των δραστηριοτήτων.....	39
V	ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	43
VI	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	51
VII	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	53
VIII	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	57
	Παράρτημα 1: ερωτηματολόγιο.....	57

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.	Ηλικιακή κατανομή του δείγματος.....	31
Πίνακας 2.	Περιοχή μόνιμης κατοικίας.....	32
Πίνακας 3.	Επίπεδο εκπαίδευσης.....	32
Πίνακας 4.	Επαγγελματική κατάσταση.....	33
Πίνακας 5.	Ετήσιο καθαρό εισόδημα.....	33
Πίνακας 6.	Προοπτικές ανάπτυξης τουρισμού στη Δ. Μακεδονία.....	33
Πίνακας 7.	Εποχή ανάπτυξης των δραστηριοτήτων.....	34
Πίνακας 8.	Συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες.....	34
Πίνακας 9.	Νομός άσκησης των δραστηριοτήτων.....	35
Πίνακας 10.	Παράγοντας περιβάλλον.....	36
Πίνακας 11.	Σπουδαιότητα των δραστηριοτήτων.....	38
Πίνακας 12.	Παραγοντική ανάλυση.....	39

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1.	Χρονική διάρκεια δραστηριοτήτων.....	34
Σχήμα 2.	Μέσο ενημέρωσης.....	34
Σχήμα 3.	Κατανάλωση χρημάτων.....	35
Σχήμα 4.	Διαμονή στη διάρκεια των δραστηριοτήτων.....	35
Σχήμα 5.	Συσχέτιση εκπαίδευσης και παράγοντα περιβάλλοντος.....	37
Σχήμα 6.	Συσχέτιση εκπαίδευσης και παράγοντα περιβάλλοντος.....	37
Σχήμα 7.	Συσχέτιση φύλου με τους 5 παράγοντες.....	40
Σχήμα 8.	Συσχέτιση ηλικίας με τους 5 παράγοντες.....	40
Σχήμα 9.	Συσχέτιση εκπαίδευσης με τους 5 παράγοντες.....	41
Σχήμα 10.	Συσχέτιση επαγγέλματος με τους 5 παράγοντες.....	42
Σχήμα 11.	Συσχέτιση εισοδήματος με τους 5 παράγοντες.....	42

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΩΣ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΕΙΦΟΡΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ο τουρισμός ως μία από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες του κόσμου σχετίζεται με πολλούς από τους κύριους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας (Fennell, 2003), παρουσίασε ραγδαία τουριστική ανάπτυξη κατά τη δεκαετία του 1960 σε διεθνές επίπεδο, και είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο τη ραγδαία αύξηση της τουριστικής ζήτησης, αλλά και τη μαζικοποίηση του τουρισμού. Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη διεθνοποίηση του τουρισμού, το άνοιγμα νέων τουριστικών προορισμών, ο μεγάλος βαθμός ωριμότητας των τουριστών, αλλά και η αναζήτηση νέων δραστηριοτήτων αναψυχής και τουρισμού, οδήγησαν στη διαφοροποίηση της τουριστικής ζήτησης και στον κατακερματισμό της τουριστικής αγοράς σε μεγάλο αριθμό εξειδικευμένων μορφών τουρισμού (Βελισσαρίου, 2000). Η επιλογή των νέων μορφών ανάπτυξης στο χώρο του τουρισμού είναι μία διαδικασία, η οποία υπαγορεύεται κάθε φορά από κάποιες συγκεκριμένες ανάγκες που δημιουργούνται στα πλαίσια της οικονομικοκοινωνικής πολιτικής κάθε σύγχρονου κράτους. Εξαρτάται δε από μία σειρά παραμέτρων, οι κυριότερες από τις οποίες σύμφωνα με τη Δροσοπούλου (1989), είναι οι ακόλουθες:

- Ο επιδιωκόμενος στόχος του κράτους ή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (π.χ. αύξηση των συναλλαγματικών εσόδων ή άσκηση κοινωνικής πολιτικής).
- Ο κορεσμός κάποιων παλιών και παραδοσιακών μοντέλων ανάπτυξης (π.χ. η αποκλειστική προσφορά ήλιου, θάλασσας, αρχαιολογικών χώρων).
- Η εξυπηρέτηση συγκεκριμένων ειδικών κοινωνικών κατηγοριών (όπως π.χ. οι ανάπηροι, η τρίτη ηλικία κ.α.).

Στα πλαίσια αυτά ο διεθνής αλλά και ο ελληνικός τουρισμός για καθέναν από τους παραπάνω αναφερόμενους λόγους ξεχωριστά, αλλά και για όλους μαζί, προχωρούν τα τελευταία χρόνια σε νέες επιλογές μορφών τουριστικής ανάπτυξης, κύριοι στόχοι των οποίων είναι: (Δροσοπούλου, 1989).

- Η αποκόμιση μεγαλύτερων συναλλαγματικών ωφελημάτων.
- Η δυνατότητα αντιμετώπισης του ισχυρού διεθνούς ανταγωνισμού.
- Η στροφή σε μορφές τουρισμού που δεν ρυπαίνουν το περιβάλλον.

- Η προσπάθεια παροχής τουριστικών υπηρεσιών για την κάλυψη των αναγκών των σύγχρονων τουριστών, που κάθε άλλο από τυποποιημένες είναι.
- Η προσπάθεια αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου των τουριστών με βάση τις σύγχρονες κοινωνικές και ψυχολογικές τους ανάγκες.
- Ο εκσυγχρονισμός του θεσμού και η κάλυψη των νέων απαιτήσεων του κοινού.

Μετά το 1980 εντάθηκαν οι προσπάθειες για να προωθηθεί ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης με βασικό χαρακτηριστικό τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι περιοχές στόχοι ήταν κυρίως δύο, αφενός αυτές που είχαν ήδη υιοθετήσει το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού και αφετέρου εκείνες που βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης τους και μπορούν με τον ανάλογο προγραμματισμό να αποκτήσουν βιώσιμα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, όπου το οικολογικό κίνημα άρχισε να αποκτά σημαντικές διαστάσεις, και αυτό έγινε εμφανές από τις διάφορες κινήσεις διαμαρτυρίας, την ίδρυση μεγάλου αριθμού οικολογικών οργανώσεων, το περιεχόμενο συνεδρίων και την καταναλωτική συμπεριφορά, καθώς επίσης και με την απόκτηση σημαντικής πολιτικής δύναμης, το σύνθημα δεν ήταν μόνο η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και ταυτόχρονα η επιστροφή του ανθρώπου στη φύση και το πράσινο (Λογοθέτης, 1988). Οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν και τον τουριστικό τομέα πράγμα που εκδηλώθηκε με δύο κυρίως τάσεις. Αφενός με την προτίμηση των τουριστών σε ιδιαίτερες μορφές τουριστικής δραστηριότητας και αφετέρου με την ευαισθητοποίηση τους σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Η ευαισθητοποίηση αφορούσε κυρίως θέματα μόλυνσης του περιβάλλοντος, προστασίας από την ηλιακή ακτινοβολία, προστασίας της χλωρίδας και πανίδας, καθαριότητας, ατμοσφαιρικής ρύπανσης, κ.λ.π. Η αλλαγή των τουριστικών προτιμήσεων εκδηλώθηκε με τη ζήτηση για ξεκούραση κοντά στη φύση, τη ζήτηση φτηνών και ανεξάρτητων κατοικιών στην ύπαιθρο, την ανάγκη για περισσότερη ενεργητική αναψυχή, την επαφή με τον τόπο διακοπών και τους ντόπιους.

Συνέπεια των νέων τάσεων και προτιμήσεων των τουριστών ήταν η εμφάνιση μορφών τουριστικής δραστηριότητας με νέα ονόματα και περιεχόμενο, όπως:

- Ενσωματωμένος τουρισμός, ο οποίος επιδιώκει την ενσωμάτωση μικρών ομάδων τουριστών στη ζωή του χωριού για ορισμένο χρονικό διάστημα, με την ενεργή συμμετοχή τους στις καθημερινές ασχολίες και δραστηριότητες των κατοίκων.
- Τουρισμός με σύνεση είναι ο τουρισμός που διαφυλάττει όχι μόνο το φυσικό αλλά και το γενικότερο κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον.

- Ήπιος τουρισμός, είναι ο τουρισμός που έρχεται σε αντίθεση με τον σκληρό τουρισμό και ειδικότερα με τα χαρακτηριστικά του μαζικού τουρισμού, όπως είναι ο τόπος των διακοπών (περισσότερη φύση), ο αριθμός των τουριστών (περιορισμένος), το είδος των καταλυμάτων (μικρά και κοντά στη φύση), το πρόγραμμα κατά τη διάρκεια παραμονής (όχι τυποποιημένα, παθητικά) κ.λ.π. Πρόκειται για έναν ποιοτικά αναβαθμισμένο και ιδιαίτερα φιλόξενο τουρισμό, όπου με διακριτική ενσωμάτωση των φιλοξενουμένων αποφέρει οικονομικά οφέλη για τους ημεδαπούς, δημιουργώντας κλίμα αμοιβαιότητας μεταξύ ημεδαπών και επισκεπτών χωρίς να επηρεάζει το οικολογικό και κοινωνικό - πολιτισμικό χαρακτήρα της περιοχής (Βελισσαρίου, 2000).
- Εναλλακτικός τουρισμός, όπου είναι γενικός όρος και αναφέρεται σε μορφές τουρισμού εκτός του μαζικού, οι οποίες επιδιώκουν την αποφυγή αρνητικών και τη δημιουργία θετικών κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Κύρια χαρακτηριστικά της έννοιας αυτής είναι: i) η μικρής κλίμακας, ελεγχόμενη και ρυθμιζόμενη ανάπτυξη, ii) η ποικιλία δραστηριοτήτων σε ανεξάρτητη και ατομική βάση ή σε μικρή κλίμακα και iii) η έμφαση στην απόκτηση εμπειριών για τις τοπικές κουλτούρες και στη διατήρηση παραδοσιακών αξιών (Κομίλης, 2001). Ο όρος αυτός έκανε την εμφάνισή του στις αρχές της δεκαετίας του '80 και χρησιμοποιήθηκε σε διαφημιστικά φυλλάδια τουριστικών πρακτορείων, σε εκδόσεις βιβλίων, σε διεθνείς εκθέσεις και συνέδρια, προβάλλοντας ένα νέο προϊόν και μια νέα μορφή τουριστικών διακοπών. Ο όρος αυτός έχει επικρατήσει κυρίως στην Ελλάδα, ενώ στο εξωτερικό χρησιμοποιείται περισσότερο ο όρος «ήπιος τουρισμός» (Βελισσαρίου, 2000).
- Ως ειδικές μορφές τουρισμού μπορούν να χαρακτηριστούν αυτές που απευθύνονται σε ορισμένη κατηγορία τουριστών όπου δεν είναι ιδιαίτερα μαζικές. Κάθε ειδική μορφή τουρισμού έχει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, το οποίο λειτουργεί ως κίνητρο, γίνεται αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο κατά τη διάρκεια παραμονής των τουριστών και δίνει το όνομα του σ' αυτήν την ειδική μορφή. Επίσης, στις ειδικές μορφές τουρισμού, εκτός από το προσδιοριστικό κίνητρο μπορούν να διακριθούν και άλλα χαρακτηριστικά, όπως ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του και η απαιτούμενη υποδομή που αποσκοπούν στην ικανοποίηση των ειδικών αναγκών των τουριστών-επισκεπτών. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να συγχέεται η έννοια των ειδικών μορφών τουρισμού με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ο όρος ειδικές μορφές τουρισμού είναι ευρύτερος και περιλαμβάνει και τις εναλλακτικές

μορφές τουρισμού, οι οποίες διέπονται από τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Το βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί τις ειδικές μορφές τουρισμού από τις άλλες μορφές τουριστικής ζήτησης, δεν είναι τόσο η αιτία του κινήτρου, αλλά κυρίως η μορφή της οργάνωσης και λειτουργίας των μορφών αυτών (Βελισσαρίου, 2000).

Βιώσιμη ανάπτυξη και τουρισμός

Ως βιώσιμη ανάπτυξη θεωρείται η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των σύγχρονων γενεών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες (WCED, 1987). Εναλλακτικά του όρου «βιώσιμη ανάπτυξη» χρησιμοποιούνται οι όροι «αειφορία», «ολοκληρωμένη, διατηρήσιμη ή διαρκής ή αειφόρος ανάπτυξη». Ο όρος «βιωσιμότητα» (sustainability) φαίνεται να είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός ενώ συγχρόνως παρακάμπτεται η σύγχυση της «ανάπτυξης» με την «αύξηση» και τη «μεγέθυνση».

Η αειφόρος ανάπτυξη θεωρεί ότι η οικονομία, η κοινωνία και το περιβάλλον είναι τα τρία βασικά στοιχεία κάθε τύπου και επιπέδου ανάπτυξης (τοπικής, περιφερειακής, εθνικής). Υπάρχει μία άμεση συσχέτιση των τριών αυτών στοιχείων, γεγονός που πρέπει να αποτελεί γνώμονα σε κάθε απόφαση που σχετίζεται με την ανάπτυξη, ώστε να μην υποτιμάται το ειδικό βάρος οποιουδήποτε από τα τρία βασικά αυτά στοιχεία. Το περιβάλλον νοούμενο ως φυσικό, ανθρωπογενές και πολιτισμικό αποτελεί το σταθερό πλαίσιο για κάθε αναπτυξιακή διαδικασία. Άρα η διαχείριση του απαιτεί θεσμικό πλαίσιο προστασίας, σχεδιασμό και εκπαίδευση. Βασικός στόχος της αειφορικής ανάπτυξης είναι η συγκροτημένη και ενεργητική διαχείριση του περιβάλλοντος και η διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας (Petra, 2000). Οποιαδήποτε πολιτική σχετίζεται με την αειφορική ανάπτυξη πρέπει να είναι μακροπρόθεσμη και να χαρακτηρίζεται από συνέχεια, συνέπεια και συμμετοχικές διαδικασίες. Η συμμετοχή του τοπικού παράγοντα στην αειφορική ανάπτυξη είναι καθοριστική, αφού στόχος είναι να ενισχυθούν οι τοπικές πρωτοβουλίες που θα είναι ενταγμένες στην τοπική κοινωνικοοικονομική δομή και σέβονται το περιβάλλον.

Καθώς η νέα θεώρηση της αειφόρου ανάπτυξης κερδίζει έδαφος, το περιβάλλον υπεισέρχεται ως αναπόσπαστο στοιχείο με μακροχρόνια προοπτική, η πολιτική για το περιβάλλον επηρεάζει και τις πολιτικές για τον τουρισμό και αντίστοιχα η πολιτική για τον τουρισμό ενσωματώνει και περιβαλλοντικές θεωρήσεις. Η ανάγκη για τη νέα αντίληψη στην πολιτική του τουρισμού εμφανίστηκε κυρίως με αφορμή τις κοινωνικές, οικολογικές και πολιτισμικές αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001). Μια

γενική και ολοκληρωμένη θεώρηση των προβλημάτων από την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού επιχειρήθηκε από τον Butler (1999), ο οποίος αναφέρει μεταξύ των προβληματικών καταστάσεων, την άγνοια των πραγματικών διαστάσεων και της δυναμικής του τουρισμού, την έλλειψη συνειδητοποίησης, κατανόησης και αναγνώρισης του τουρισμού ως βιομηχανίας, η οποία προκαλεί επιπτώσεις σημαντικής εμβέλειας καθώς και των δυσκολιών αναίρεσης ή αναστροφής των αλλαγών που προκαλούνται. Επίσης, αναφέρει την έλλειψη συνεργασίας, συμφωνίας και συνεννόησης μεταξύ διαφόρων φορέων, σε διάφορα χωρικά και διοικητικά επίπεδα ως προς τα επιθυμητά επίπεδα τουριστικής ανάπτυξης.

Ο τουρισμός πλέον πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μέρος ενός σύνθετου εθνικού τοπικού συστήματος με διασυνδέσεις με την εθνική τοπική οικονομία και παραγωγή, τη λειτουργία των φυσικών οικοσυστημάτων, τη διαφύλαξη των φυσικών και πολιτισμικών πόρων, το σεβασμό στις αντιλήψεις και συνήθειες της τοπικής κοινωνίας, κ.λ.π. Η ουσιαστική διαφορά με προηγούμενες αντιλήψεις για την τουριστική ανάπτυξη έγκειται στο ότι η ανάπτυξη του τουρισμού θα πρέπει να σέβεται και να συμβαδίζει με τις εθνικές, τοπικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες και συνθήκες (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Βεβαίως, η επιδίωξη για αρμονική ανάπτυξη, ισορροπημένη και ενσωματωμένη στο χώρο, το τοπίο και την κοινωνία, δεν αποτελεί μια νέα εξέλιξη. Το νέο στοιχείο είναι η παγκοσμιοποίηση της επίγνωσης για την κλίμακα και την αυξανόμενη βαρύτητα των αρνητικών επιπτώσεων της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης, η οποία δεν σέβεται τη «φέρουσα ικανότητα» του τόπου, για την ευαισθησία και τον κίνδυνο της μείωσης των φυσικών και πολιτισμικών πόρων του πλανήτη, και για τις ποιοτικές ανάγκες των ανθρώπων με ιδιαίτερη μέριμνα για τις επόμενες γενεές. Ο όρος «βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη» περιγράφει τη διαδικασία μετασχηματισμού, όπου η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι προσαρμογές στο θεσμικό πλαίσιο εναρμονίζονται με τις μελλοντικές και τις σημερινές ανάγκες (WCED, 1987). Η στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη εστιάζεται στον ισόρροπο συνδυασμό 3 επί μέρους κυρίαρχων επιδιώξεων: α) της αποτελεσματικότητας της οικονομίας, της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης και β) της προστασίας του περιβάλλοντος. Πρόκειται δηλαδή για μια δυναμική ισορροπία, για μια συνεχή διαδικασία εξέλιξης και προσαρμογής, η οποία δεν έχει επαρκώς προσδιοριστεί το πώς ακριβώς επιτυγχάνεται επιχειρησιακά. Βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που επιδιώκει παράλληλα α) την επίτευξη και μεγιστοποίηση των βιολογικών στόχων (γενετική

ποικιλότητα, βιολογική παραγωγικότητα), β) των οικονομικών στόχων (εκπλήρωση βασικών αναγκών, ισότητα, αύξηση ωφέλιμων αγαθών και υπηρεσιών) και γ) των κοινωνικών στόχων (πολιτιστική διαφοροποίηση, κοινωνική δικαιοσύνη, συμμετοχή). Πρόκειται δηλαδή για μια δυναμική σχέση μεταξύ ανθρώπινων, οικονομικών και οικολογικών συστημάτων κατά την οποία η ανθρώπινη ζωή μπορεί να συνεχιστεί επ' άπειρον, τα άτομα μπορούν να ευδοκιμούν και οι ανθρώπινοι πολιτισμοί να αναπτύσσονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι επιπτώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες να παραμένουν εντός ορίων και να μην καταστρέφεται η ποικιλία, η πολυπλοκότητα και η λειτουργία των οικολογικών συστημάτων (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Σημασία της έρευνας

Συστατικό στοιχείο της έρευνας είναι η προσέλκυση του ενδιαφέροντος των κεντρικών φορέων χάραξης και υλοποίησης πολιτικής καθώς και των τοπικών αρχών. Επιπλέον ο προσανατολισμός των δράσεων των Αυτοδιοικητικών φορέων, της πολιτείας και της εκπαιδευτικής κοινότητας, στην υιοθέτηση στρατηγικών που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη αντιλήψεων, που συνδέονται με την βιώσιμη ανάπτυξη και κατ' επέκταση με τον αειφόρο τουρισμό. Η αναγνώριση των ωφελειών που συνδέονται με τις αειφορικές δραστηριότητες, αλλά και την αποτελεσματικότερη οργάνωση του ελεύθερου χρόνου του σύγχρονου ανθρώπου, είναι μια πρόκληση στη σημερινή εποχή.

Σκοπός της έρευνας

Βασικός σκοπός είναι η διερεύνηση με τη χρήση ερωτηματολογίου των χαρακτηριστικών των ατόμων που επιλέγουν δραστηριότητες βιώσιμου ή αειφορικού τουρισμού σε περιοχές όπως η Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας. Η καταγραφή του τρόπου ενημέρωσης για την άσκηση των δραστηριοτήτων τους, το είδος της δραστηριότητας που επιλέγουν να ασκήσουν, η συχνότητα της και η αξιολόγηση υπό κλίμακα του βαθμού σπουδαιότητας κάθε δραστηριότητας. Ποιες περιοχές της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας προτιμούν για τις δραστηριότητες τους, ποια εποχή του χρόνου, πόσα χρήματα ξοδεύουν, πού διαμένουν κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων τους, προκειμένου να αποτυπωθεί η τάση και το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων σε συγκεκριμένες δραστηριότητες. Η καταγραφή, επίσης, της δήλωσης στάσης των ερωτώμενων σχετικά με την ευαισθησία ως προς το περιβάλλον, ως βασικής συνιστώσας της αειφορίας. Τέλος, να διερευνηθούν οι σχέσεις (ποιοτικών και ποσοτικών μεγεθών)

μεταξύ των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος σε σχέση με τα παραπάνω χαρακτηριστικά καθώς και με τη στάση τους, ως προς το περιβάλλον, τα οποία θα συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου των ατόμων που ασκούν δραστηριότητες στην περιοχή, στην περιβαλλοντική προστασία και την οικονομική βιωσιμότητα της περιοχής.

Ερευνητικές και μηδενικές υποθέσεις

Όσον αφορά στις ερευνητικές υποθέσεις τα δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως: φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα, και εισόδημα, επηρεάζουν την επιλογή της συγκεκριμένης δραστηριότητας καθώς και την περιοχή στην οποία θα πραγματοποιηθεί, τον τόπο διαμονής, την εποχή του χρόνου, τον τρόπο ενημέρωσης και της στάσης ως προς το περιβάλλον.

Αναφορικά με τις μηδενικές υποθέσεις διερευνάται, αν:

α) Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών και της επιλογής μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας. Επισημαίνεται ότι τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά αναφέρονται σε: φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα και εισόδημα.

β) Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών και της επιλογής προορισμού.

γ) Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών και της επιλογής τόπου διαμονής.

δ) Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών και της επιλογής εποχής.

ε) Υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών και του τρόπου ενημέρωσης.

στ) υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών και της στάσης των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον.

II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Βασικές αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Ως βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη θεωρείται σήμερα η τουριστική ανάπτυξη που:

α) επιδιώκει την παράλληλη και ισόρροπη ανάπτυξη όλων των κλάδων της τοπικής οικονομίας και σέβεται τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της περιοχής, β) δίνει σημασία στην προστασία του περιβάλλοντος και στη χρήση των τοπικών πλουτοπαραγωγικών πηγών, αλλά και του ντόπιου εργατικού δυναμικού και γ) επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη ειδικών, νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και την προσέλκυση «υπεύθυνων» τουριστών (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Οι βασικές αρχές που διέπουν τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού πηγάζουν από τις γενικότερες αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως διατυπώθηκαν στην παγκόσμια συνδιάσκεψη για το περιβάλλον και την ανάπτυξη στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992. Οι γενικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού διατυπώθηκαν με τη μορφή Χάρτας στο παγκόσμιο συνέδριο στο Λανθαρότε της Ισπανίας το 1995. Ο τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που επηρεάζει τις υψηλότερες και βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί σημαντικό στοιχείο στην κοινωνικοοικονομική και πολιτική ανάπτυξη σε πολλές χώρες και συμβάλλει θετικά σ' αυτήν. Συγχρόνως μπορεί να συμβάλει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας και για το λόγο αυτό επιβάλλεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, για τον τρόπο με τον οποίο θα αναπτυχθεί.

Βασικές αρχές και στόχοι για μια προσέγγιση στον τουρισμό από τη σκοπιά της βιώσιμης ανάπτυξης σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) και τους Κοκκώση & Τσάρτα (2001), είναι:

- Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη, η οποία οφείλει να είναι φιλική προς το περιβάλλον, τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον, οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- Να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.
- Να μεριμνά για τις επιπτώσεις που προκαλεί στην πολιτισμική κληρονομιά και παράδοση, μιας τοπικής κοινωνίας.

- Η ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή όλων των φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σ' όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λ.π.). Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές - οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.

- Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

- Να βασίζεται στη διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο στην τοπική οικονομία.

- Να συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικό-πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου / προορισμού.

- Η κεντρική διοίκηση, η τοπική αυτοδιοίκηση και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί να αναλαμβάνουν δράσεις που να συμβάλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.

- Να δίνεται προτεραιότητα στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.

- Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές να τυγχάνουν ιδιαίτερης μέριμνας.

- Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα να δίνεται σ' εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

- Ιδιαίτερη σημασία να αποδίδεται στη διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στη στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης.

- Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό έχει ανάγκη την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.

- Ιδιαίτερη προσοχή να δίνεται στο ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στη διαχείριση των αποβλήτων.

- Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.

- Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

Δραστηριότητες αειφορικού τουρισμού

Ορεινή Πεζοπορία (trekking): Με τον όρο Ορεινή Πεζοπορία «trekking» εννοείται κάθε είδους πεζοπορία, από έναν απλό περίπατο σε μονοπάτια, δασικούς δρόμους και καλντερίμια έως πολυήμερες διασχίσεις οροσειρών με σκοπό την εξερεύνηση παρθένων περιοχών με πυκνά δάση και ξεχασμένα χωριά, με συνοδεία επαγγελματιών οδηγών βουνού. Αποτελεί έναν άμεσο τρόπο επαφής με τη φύση, διότι συνδυάζει την απλότητα και σχετική ευκολία του περπατήματος με τη δυνατότητα πρόσβασης δυσπρόσιτων περιοχών υψηλής οικολογικής σημασίας (Λαγός & Παππάς, 2004). Όταν πρόκειται για μονοήμερη πεζοπορία ονομάζεται «hiking» και μπορεί να γίνει και μέσα σε φαράγγια, σε βουνοκορφές, δίπλα ή μέσα στις κοίτες των ποταμών, αλλά και κοντά σε μικρά χωριά ή παλιά μοναστήρια. Η πεζοπορία είναι μία δραστηριότητα που απευθύνεται σε όλους και ανάλογα με τη φυσική τους κατάσταση προτείνονται και οι κατάλληλες διαδρομές. Το καλό με την πεζοπορία είναι ότι μπορεί να γίνει σχεδόν παντού και οποιαδήποτε εποχή του χρόνου. Η άνοιξη είναι από τις ομορφότερες εποχές, αφού η φύση βρίσκεται σε αναγέννηση, όμως πολύ ωραία εποχή είναι και το φθινόπωρο, ειδικά όπου υπάρχουν δάση φυλλοβόλων με τους υπέροχους χρωματισμούς τους.

Η πεζοπορία ήταν η πρώτη μορφή της ορειβασίας, αργότερα, όμως, όταν οι ορειβάτες καθόρισαν ως κύριο σκοπό τους την ανάβαση στις κορυφές των βουνών, ξεχώρισε και ανεξαρτητοποιήθηκε απ' αυτή, ως τουρισμός για όλους που μπορούν να περπατήσουν ανεξάρτητα από την ηλικία τους χωρίς ειδικές γνώσεις ή εξοπλισμό (Σφακιανάκης, 2000). Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει αναφορά στα διεθνή ευρωπαϊκά ορειβατικά μονοπάτια, τα οποία συντέλεσαν στην καθιέρωση του περιπατητικού τουρισμού. Τα μονοπάτια αυτά είναι οκτώ και φέρουν τις χαρακτηριστικές ονομασίες E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7 και E8. Δύο από αυτά ξεκινούν από την Ιβηρική χερσόνησο και καταλήγουν στην Ελλάδα σαν E4 GR και E6 GR, διασχίζοντάς την από το Βορρά προς το Νότο και από τη Δύση στην Ανατολή. Το E4 ξεκινάει από τα Πυρηναία και αφού διασχίσει τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, φθάνει στην Ελλάδα μέσω της Γιουγκοσλαβίας και κατευθύνεται νότια προς το Νυμφαίο και τη λίμνη του Αγίου Παντελεήμονα, για να καταλήξει στην Πελοπόννησο, στο ακρωτήριο Ταίναρο. Έχει 3

κύρια τμήματα: α) Το βόριο τμήμα που διέρχεται από Νίκη - Φλώρινα - Έδεσσα - Νάουσα - Λιτόχωρο - Μετέωρα - Καρπενήσι και καταλήγει στους Δελφούς, με μήκος πάνω από 1000 χιλιόμετρα και χρειάζεται πάνω από 200 ώρες καθαρής πεζοπορίας. β) Το νότιο τμήμα που ξεκινά από τους Δελφούς και μέσω Διακοφτού, Καλαβρύτων, Βυτίνας, Τρίπολης και Σπάρτης καταλήγει στο Γύθειο, με μήκος πάνω από 350 χιλιόμετρα και χρειάζονται πάνω από 70 ώρες καθαρής πεζοπορίας για να το διασχίσει ένας μέσης αντοχής πεζοπόρος (συνήθως γίνονται 6 ώρες πεζοπορίας την ημέρα με ταχύτητα 5 χιλιομέτρων την ώρα) και γ) το τρίτο τμήμα που είναι γνωστό ως τμήμα της Κρήτης, ξεκινά από το Καστέλι Κισσάμου Χανίων και μέσω Παλαιοχώρας Σφακιών, Σουγιάς Ομαλού, Αργυρούπολης, Ψηλορείτη καταλήγει στα Λασιθιώτικα όρη, με μήκος 150 περίπου χιλιόμετρα και απαιτεί 40 ώρες καθαρής πεζοπορίας (Σφακιανάκης, 2000).

Όλα τα τμήματα των μονοπατιών δεν έχουν την ίδια δυσκολία διάβασης. Η δυσκολία αυτή μετράται με μια 6βάθμια κλίμακα από το 1 (που αντιπροσωπεύει το ευκολότερο κομμάτι του μονοπατιού) μέχρι το 6 (που αντιπροσωπεύει το δυσκολότερο). Τα ελληνικά μονοπάτια κυμαίνονται από 2 - 4, αλλά υπάρχουν και δυσκολότερα τμήματα. Οι περιπατητές συχνά έχουν μαζί τους τον κατάλληλο, ειδικό, ατομικό (είδη ένδυσης και υπόδησης) και ομαδικό εξοπλισμό (κινητά τηλέφωνα, GPS, πρώτες βοήθειες, σχοινιά, φωτοβολίδες κ.λ.π.). Κατά μήκος των ορειβατικών μονοπατιών υπάρχουν καταφύγια, ξενώνες, σήματα προσανατολισμού, σημεία ξεκούρασης και παρατηρητήρια. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα βουνά με υψόμετρο άνω των 2.000 μέτρων, τα οποία αποτελούν και προϋπόθεση για τη διοργάνωση συναντήσεων ορειβατικών συλλόγων (Βελισσαρίου, 2000).

Ορειβασία (mountaineering): Πρόκειται για την ανάβαση, διάσχιση και κατάβαση οποιουδήποτε μέσου ή υψηλού βουνού που χαρακτηρίζεται από τις διακυμάνσεις στο βαθμό δυσκολίας που μπορεί να συναντήσει ο ορειβάτης (Λαγός & Παππάς, 2004). Είναι ένα οργανωμένο άθλημα ανάβασης σε ορεινές περιοχές (βουνά με υψόμετρο άνω των 1500 μέτρων), που μπορεί να πάρει τη μορφή του δύσκολου ανηφορικού περπατήματος μέχρι τη μορφή του σκαρφαλώματος, του επικίνδυνου δηλαδή ανεβάσματος ή αναρρίχησης στα βουνά και στις απότομες κορυφές τους, με χέρια και πόδια και τη χρησιμοποίηση ή όχι ειδικού εξοπλισμού (Σφακιανάκης, 2000). Η πιο γνωστή όμως είναι η δύσκολη ή τεχνητή ορειβασία, όπου οι ορειβάτες αποτολμούν δύσκολες αναβάσεις.

Η ορειβασία είναι διαφορετική δραστηριότητα από την πεζοπορία, διότι αν και οι δύο ανήκουν στον τουρισμό υπαίθρου και ειδικότερα στον ορεινό τουρισμό, η πεζοπορία είναι η τουριστική δραστηριότητα του εύκολου περπατήματος στις βατές και

προσπελάσιμες λοφώδεις ή ημιορεινές περιοχές με τη χρήση μόνο των ποδιών και χωρίς ειδικό εξοπλισμό, ενώ η ορειβασία είναι η δραστηριότητα του δύσκολου ανεβάσματος στα ψηλά βουνά με τη χρήση ποδιών και χεριών και συχνά με τη χρησιμοποίηση ειδικού εξοπλισμού (σχοινιών, γάντζων, σφυριών, σφηνών, ειδικών παπουτσιών κ.λ.π.). Πρόκειται για τη λεγόμενη απλή ή μη τεχνητή ορειβασία, η οποία γίνεται σε ορεινά μονοπάτια, όμως, η πιο γνωστή είναι η ονομαζόμενη δύσκολη ή τεχνητή ορειβασία (Σφακιανάκης, 2000). Η ορειβασία λοιπόν, με τη γενική έννοια της δύσκολης αναρρίχησης διακρίνεται σε τρία επί μέρους αθλήματα. α)το άθλημα του αλпинισμού, β)το άθλημα της δύσκολης ορειβασίας πάνω σε χιονισμένα βουνά, όπου χρειάζεται επιπρόσθετος εξοπλισμός και γ)το άθλημα των αναρριχήσεων πάνω σε αιχμηρές κορυφές, απότομους βράχους, κρημνούς και απότομα τοιχώματα φαραγγιών με κλίσεις ανάβασης από 90 έως 180 μοίρες. Όταν, λοιπόν, οι ορειβάτες αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες ανάβασης ή αναρρίχησης λόγω της μορφής των βουνών (αιχμηρές κορυφές, απότομες πλαγιές, κατακόρυφα εμπόδια κ.λ.π.), τότε ονομάζεται Αλπινισμός και πραγματοποιείται σ' όλα τα δύσκολα βουνά του κόσμου. Η ορειβασία έχει μακρά ιστορία, και αρχίζει με την αναρρίχηση των ανθρώπων για πραγματικές ανάγκες, όπως η κίνηση των ζώων, ο καθορισμός των εθνικών ορίων και η πραγματοποίηση επιστημονικών πειραμάτων. Οι καταγεγραμμένες αναβάσεις των Ευρωπαϊκών Άλπεων αναφέρονται από το έτος 1336, όταν ο Francesco και ο Gerardo Petrarch ανήλθαν το Mont Venoux με υψόμετρο 1912 μέτρα. Το 1786 κατακτήθηκε για πρώτη φορά η υψηλότερη κορυφή της Ευρώπης, αυτή του Mont Blank, στις γαλλικές Άλπεις που έχει υψόμετρο 4807 μέτρα από τους M. G. Paccard και J. Balmat. Η τεχνητή ορειβασία καθιερώθηκε σαν άθλημα, όταν οι άνθρωποι άρχισαν πια να αναρριχούνται για ευχαρίστηση και για να ζήσουν την εμπειρία της περιπέτειας να προκαλέσουν τα όρια της αντοχής τους και να καθορίσουν τα όρια επιβίωσης (Johnston & Edwards, 1994).

Η αναζήτηση για ολοένα και μεγαλύτερη εμπειρία και για κατάκτηση υψηλότερων κορυφών οδήγησε τους ορειβάτες από τα Ευρωπαϊκά βουνά στα Ιμαλάια, όπου ο πρώτος στόχος ήταν η ανάβαση στην κορυφή με οποιοδήποτε μέσο. Η επίτευξη αυτού του στόχου δεν ήταν εύκολη υπόθεση, διότι οι κορυφές των Ιμαλαίων δεν είναι απλά υψηλές, αλλά 14 από αυτές φτάνουν σε ύψος πάνω από 8.000 μ., ενώ η προηγούμενη εμπειρία ήταν στο Mont Blanc σε υψόμετρο 4.807 μ. Η κατάκτηση των υψηλότερων κορυφών του κόσμου επιτεύχθηκε με την υποστήριξη των συστημάτων της σύγχρονης τεχνολογίας (συνθετικά σχοινιά, υποστηρίγματα, είδη ιματισμού και υπόδησης, λεπτομερείς χάρτες, δορυφορικά συστήματα ενημέρωσης για τις καιρικές συνθήκες, αεροσκάφη ρίψης τροφών κ.α.)

Διάσχιση φαραγγιών (canyoning) και εναέριο πέρασμα: Η διάσχιση φαραγγιών «canyoning» αποτελεί μια ειδική κατηγορία διάσχισης περιοχών και πεζοπορίας, η οποία απαιτεί συνδυασμό πεζοπορίας μέσα σ' ένα άγριο τοπίο, κολύμβηση σε ποτάμια, αναρρίχηση και κατάβαση κάθετων βράχων, με τη χρήση ειδικού εξοπλισμού. Το «canyoning» είναι για πολλούς οπαδούς των «extreme sports» που αναζητούν έντονες εμπειρίες, η κορυφαία από τις υπαίθριες δραστηριότητες, καθώς οι βουτιές σε δροσερά νερά, ο ίλιγγος του ύψους, η πεζοπορία ανάμεσα σε τεράστιους κάθετους βράχους και στενά περάσματα, αποτελεί μια αυθεντική περιπέτεια. Η Ελλάδα προσφέρεται λόγω της μορφολογίας της, για την ανάπτυξη αυτής της δραστηριότητας, διότι υπάρχουν πολλά φαράγγια με ποικίλο βαθμό δυσκολίας. Το «canyoning» μπορεί να γίνει οπουδήποτε κυλάει νερό και σχηματίζονται ρέματα. Κάποια από αυτά έχουν μικρή κλίση και η κατάβαση - διάσχισή τους είναι ιδιαίτερα εύκολη, κάποια άλλα αντίθετα είναι γεμάτα από λίμνες όπου χρειάζονται αλληπάλληλα «gappel» και πολύ κολύμπι. Η καταλληλότερη εποχή είναι από τα τέλη της άνοιξης ή τις αρχές του καλοκαιριού, όταν θα έχουν λιώσει τα χιόνια στα βουνά, μέχρι τον Οκτώβρη (Σδράκα, 2004). Το πέρασμα με τροχαλία ή σκοινί από τη μεριά του γκρεμού ή του βουνού στην άλλη αποκαλείται εναέριο πέρασμα και ενέχει υψηλό βαθμό επικινδυνότητας, γι' αυτό το λόγο χρειάζεται ειδικό εξοπλισμό και άριστη εκπαίδευση.

Προσανατολισμός (orienteering): Ο προσανατολισμός αποτελεί καινούργια δραστηριότητα για τον ελληνικό χώρο. Ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1920, μέσα στα απέραντα δάση της Σκανδιναβίας, στην αρχή για στρατιωτικούς εκπαιδευτικούς σκοπούς και αργότερα ως μαζικό μέσο αναψυχής. Οι αγωνιζόμενοι ή συμμετέχοντες χρησιμοποιώντας έναν λεπτομερή χάρτη της περιοχής, μετακινούνται και με τη βοήθεια της πυξίδας και εντοπίζουν στο πεδίο, έναν αριθμό από προηγούμενα τοποθετημένα σημεία ελέγχου, σε μια καθορισμένη σειρά. Αυτά είναι συνήθως μικρά χαρακτηριστικά, φυσικά ή τεχνητά (φαναράκια). Μόλις ο αγωνιζόμενος φτάσει σ' ένα σημείο ελέγχου, μαρκάρει μία κάρτα την οποία έχει μαζί του, ως απόδειξη ότι πέρασε απ' αυτό το σημείο. Στις περισσότερες περιπτώσεις, ο αγωνιζόμενος που θα διατρέξει όλον τον κύκλο των σημείων ελέγχου στο συντομότερο χρονικό διάστημα είναι και ο νικητής. Εκείνο που διακρίνει το άθλημα του «orienteering» και το διαφοροποιεί από τα περισσότερα είναι η ποικιλία των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους μπορεί να διεξαχθεί, καθώς και η δυνατότητα που προσφέρει για συμμετοχή σε όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας, φυσικής κατάστασης και επιπέδου. Μπορούν να συμμετάσχουν παιδιά, νέοι και ηλικιωμένοι. Εξίσου ιδανικό μέσο αναψυχής και άθλησης είναι και για άτομα με κινητικές δυσκολίες

και ειδικές ανάγκες. Παράλληλα υπάρχει η αγωνιστική μορφή με συμμετοχή αθλητών όλων των κατηγοριών από διαφορετικούς συλλόγους και χώρες, και η διεξαγωγή πρωταθλημάτων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Οι κύριοι τρόποι με τους οποίους διεξάγεται είναι πεζοπορικώς ή τρέχοντας (foot-O), με ορειβατικό ποδήλατο (moto bike-O), με χιονοδρομία (ski-O), και τα τελευταία χρόνια αναπτύχθηκε και η προσαρμοσμένη μορφή του για άτομα με κινητικές δυσκολίες (trail-O). Πρόκειται για ατομικό άθλημα, αλλά μπορούν να συμμετάσχουν και ομάδες των δύο ή τριών ατόμων ή ακόμη και να γίνει σκυταλοδρομία. Σε κάποια άλλα σημεία μπορεί να απαιτούνται ειδικές δραστηριότητες, όπως τοξοβολία, gappel, εναέριο πέρασμα και άλλα ανάλογα με την παραλλαγή. Το «orienteering» προσφέρεται σε ταξιδιωτικά πακέτα σε συνδυασμό με άλλες δραστηριότητες, αλλά και σε μονοήμερες εκδρομές που πραγματοποιούνται συνήθως στα κοντινά δάση της Αθήνας (Υμηττός, Πάρνηθα, Πεντέλη). Επίσης μπορεί να γίνει και σε αθλητικό επίπεδο, όπου οι απαιτήσεις είναι πολύ μεγαλύτερες, όμως σαν ψυχαγωγική δραστηριότητα είναι εύκολη και δεν απαιτεί ιδιαίτερη φυσική κατάσταση. Το δάσος είναι ο καταλληλότερος χώρος, αφού τα κρυμμένα σημεία φαίνονται δύσκολα και η διαδρομή είναι περισσότερο ευχάριστη. Ακόμη και όταν δεν υπάρχει δάσος, μπορεί να γίνει ένα πολύ ωραίο παιχνίδι σ' έναν υπαίθριο χώρο με ενδιαφέρουσα μορφολογία. Ο προσανατολισμός έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιείται οποιαδήποτε εποχή του χρόνου, αρκεί να το επιτρέπουν οι καιρικές συνθήκες (Σφακιανάκης, 2000).

Κάμπινγκ περιπέτειας: Κάμπινγκ περιπέτειας σημαίνει διαβίωση στη φύση, χωρίς τις ανέσεις των ξενοδοχείων, διαθέτοντας εξειδικευμένο κατασκηνωτικό εξοπλισμό και κάποιες βασικές γνώσεις διαβίωσης στη φύση (το άναμμα της φωτιάς, καταφύγια, μαγείρεμα, εύρεση τροφής και γενικότερα ό,τι απαιτείται για να επιβιώσει κάποιος). Δεν υπάρχουν βαθμοί δυσκολίας σ' αυτή τη δραστηριότητα, αλλά απαιτείται να ξεχάσει κάποιος τις ανέσεις και να είναι έτοιμος να απολαύσει τη φύση και ό,τι αυτή χαρίζει απλόχερα, δίπλα σε ποτάμια ή παραλίες, ή μέσα σε δασωμένες περιοχές. Το κάμπινγκ περιπέτειας πραγματοποιείται όλες τις εποχές του χρόνου, όμως, απαιτούνται άλλες γνώσεις για την χειμερινή διαμονή στην ύπαιθρο, απ' ό,τι για τη διαμονή σ' ένα ερημονήσι.

Paintball: Το “paintball” είναι ένα ομαδικό παιχνίδι, το οποίο συνδυάζει στοιχεία από κρυφτό, κλέφτες και αστυνόμοι και σκάκι. Όπως όλα τα παιχνίδια, έτσι και σε αυτό, οι παίκτες είναι ενταγμένοι σε δυο ή περισσότερες ομάδες, όπου σκοπός τους είναι να φθάσουν ένα επιθυμητό αποτέλεσμα και φυσικά επιδιώκουν την νίκη της ομάδας τους. Το παιχνίδι έχει κανόνες, σύστημα καταμέτρησης, σκορ, διαιτητές, εθνικά και διεθνή

πρωταθλήματα. Μέσα από το “paintball”, βιώνει ο καθένας την σημασία της ομαδικότητας, της θέλησης και της προσφοράς και ταυτόχρονα αυξάνει την αυτοπεποίθηση και την εργατικότητα του. Είναι σίγουρα ένα άθλημα, το οποίο προϋποθέτει καλή πνευματική, αλλά και φυσική κατάσταση. Πιο συγκεκριμένα, λοιπόν, η βασική ιδέα του παιχνιδιού, είναι η ύπαρξη δύο ισοδύναμων ομάδων, όπου η κάθε μια προσδοκεί να κατακτήσει την αντίπαλη σημαία, βγάζοντας όλο και περισσότερους παίκτες έξω από το παιχνίδι, μαρκάροντάς τους με την βοήθεια του αεροβόλου “paintball marker”, το οποίο χρησιμοποιεί ειδικά σχεδιασμένη φιάλη με διοξείδιο του άνθρακα (CO₂). Η κάθε ομάδα αποτελείται από 4 ή 5 παίκτες και μπορεί να φθάσει και τους 500, όμως, αυτό εξαρτάται από τον χώρο στον οποίο γίνεται το παιχνίδι. Παραδείγματος χάρη, στις εγκαταστάσεις της Αμερικής υπάρχει χώρος στα κλειστά γήπεδα για 20 άτομα ανά ομάδα. Για να συμμετάσχει κάποιος σε παιχνίδι “paintball” δεν χρειάζεται να ανήκει σε κάποιο «club». Για όσους, όμως, έχουν τον κατάλληλο εξοπλισμό, μπορούν να ενταχθούν σε κάποιο οργανωμένο «club» και μέσα από αυτό να παίξουν σε κάποιο συγκεκριμένο παιχνίδι με την ομάδα που ανήκουν. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού, οι παίκτες μπορούν να ξεκουραστούν να ελέγξουν τον εξοπλισμό τους να ανανεώσουν τις μπίλιες και τον αέρα και φυσικά να ανταλλάσσουν απόψεις για την πορεία του παιχνιδιού. Ένα παιχνίδι «paintball» μπορεί να κρατήσει αρκετές ώρες, έως και δυο μέρες, ανάλογα με την πολυπλοκότητα του παιχνιδιού.

Αναρρίχηση (climbing): Η αναρρίχηση “climbing” είναι η ανάβαση, κυρίως με βοηθητικό εξοπλισμό (σχοινιά, γάντζους κ.λ.π.), απόκρημνων πλαγιών. Εξέχουσα θέση στον Ελλαδικό χώρο κατέχει η αναρρίχηση στους βράχους των Μετεώρων, όπου υπάρχει μεγάλος αριθμός «χαραγμένων» διαδρομών αναρρίχησης με διαφορετικό βαθμό δυσκολίας. Οι βαθμοί δυσκολίας κυμαίνονται από το I έως το VII, ενώ σύμφωνα με νέες κλίμακες δυσκολίας η κατηγοριοποίηση έχει φτάσει τους XXII, όπου αφορά απόκρημνους βράχους με αρνητική κλίση και λείες επιφάνειες με λίγα κρατήματα. Η αναρρίχηση απαιτεί ειδική εκπαίδευση, η οποία προσφέρεται από ορειβατικούς συλλόγους και γραφεία οργάνωσης εναλλακτικών μορφών τουρισμού σε διάφορες περιοχές της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται αύξηση στις τεχνητές πίστες αναρρίχησης, οι οποίες, εκτός από εκπαιδευτικούς σκοπούς χρησιμοποιούνται και για τη διεξαγωγή αγώνων αναρρίχησης, (Βελισσαρίου, 2000). Η αναρρίχηση μπορεί να πραγματοποιηθεί όλο το χρόνο, και οι προϋποθέσεις συμμετοχής είναι η καλή ψυχική και φυσική κατάσταση. Η εκκίνηση πρέπει να γίνεται πρώτα από εύκολα έως μέτρια πεδία δυσκολίας και στη συνέχεια κανείς να προχωρήσει σε πιο δύσκολα πεδία αναρρίχησης.

Kαταρρίχηση (rappel): Τα τελευταία χρόνια, διαδεδομένη είναι και η καταρρίχηση (rappel) με σκοινιά, τόσο από απότομες πλαγιές όσο και από πολυώροφα κτίρια, γέφυρες, βράχια ή τεχνητές πίστες. Ενώ, η αναρρίχηση είναι ο ασφαλής τρόπος να ανεβαίνει κανείς ένα απότομο επίπεδο, ασφαλισμένος από σταθερά σημεία, το rappel είναι το αντίστροφο, δηλαδή η κατάβαση χρησιμοποιώντας ειδικά σκοινιά αναρρίχησης. Παρ' όλο που στην αναρρίχηση υπάρχουν βαθμοί δυσκολίας, στην καταρρίχηση δεν υπάρχει κανένας, το μόνο που προβληματίζει είναι το ύψος για όσους το φοβούνται. Η δραστηριότητα αυτή απαιτεί την ομαδική προσπάθεια και συνεργασία και μπορεί να πραγματοποιηθεί οποιαδήποτε εποχή του έτους.

Rafting: Το «rafting» είναι η κατάβαση ποταμού με ελαστικές - εύκαμπτες λέμβους (rafts), συνήθως πέντε ή πεντέμισι μέτρων, στις οποίες επιβιβάζονται τέσσερις έως δώδεκα κωπηλάτες. Πλήρωμα και οδηγός επιβιβάζονται σ' αυτές και χρησιμοποιώντας τα κουπιά τους σύμφωνα με τα παραγγέλματα του οδηγού, γλιστρούν πάνω στην επιφάνεια του ορμητικού ρεύματος. Επιπρόσθετα, το rafting είναι μία από τις δραστηριότητες των αθλημάτων που πραγματοποιούνται σε ποτάμια «river sports», που ο βασικός τους στόχος είναι η ανακάλυψη των απρόσιτων φυσικών ομορφιών, μέσα από την υδάτινη περιήγηση. Αποτελεί μία από τις πιο ασφαλείς και διασκεδαστικές δραστηριότητες που προσφέρει τη δυνατότητα της άμεσης επαφής με τη φύση. Ο απαραίτητος εξοπλισμός είναι τα σωσίβια και τα κράνη για λόγους ασφαλείας και προστασίας. Το άθλημα αυτό έχει διαδοθεί στη χώρα μας την τελευταία δεκαετία, υπάρχει πανελλήνια ένωση αθλητών κατάβασης ποταμών και τοπικοί σύνδεσμοι που παρέχουν πληροφορίες και εκπαιδεύουν τα νέα μέλη τους. Διεθνώς έχουν θεσπιστεί κανόνες ορθής διεξαγωγής του αθλήματος, έχουν προσδιοριστεί τα τεχνητά χαρακτηριστικά των σκαφών και του εξοπλισμού τους, η στολή τους και οι κανόνες ασφαλείας (Σφακιανάκης, 2000).

Κάθε ποτάμι χαρακτηρίζεται από μία διεθνή κλίμακα δυσκολίας, που ξεκινά από το I και φτάνει μέχρι το VI, κάτι που βασίζεται σ' ένα συνδυασμό πληροφοριών περί τεχνικής δυσκολίας και επικινδυνότητας. Η κλίμακα έχει έξι βασικές βαθμίδες, οι οποίες με τη βοήθεια των πρόσημων (+ και -) πολλαπλασιάζονται και δίνουν μια σαφέστερη εικόνα των δυσκολιών που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Η βαθμίδα I είναι η πιο εύκολη περίπτωση όπου δεν απαιτείται προηγούμενη εμπειρία ή ιδιαίτερη φυσική κατάσταση, ενώ για τη βαθμίδα VI+ απαιτείται το πλήρωμα να είναι έμπειρο και με καλή φυσική κατάσταση, ώστε να μπορεί να συγχρονιστεί, για να αποδώσει καλύτερα. Το κάθε ποτάμι χαρακτηρίζεται από τον βαθμό δυσκολίας των περασμάτων του, την ταχύτητα και τον

όγκο ροής του νερού, το βάθος του και ένα πλήθος άλλων παραμέτρων που έχουν να κάνουν με την μορφολογία-τοπογραφία και το ανάγλυφο του υδρογραφικού δικτύου του ποταμού. Οι ελληνικοί ποταμοί παρουσιάζουν δυσκολία κατάβασης κυρίως από I - IV βαθμούς στην 6βάθμια κλίμακα που ισχύει. Η πιο κατάλληλη περίοδος για «rafting» έχει άμεση σχέση με το μέγεθος του ποταμού και με την ποσότητα του νερού. Σε κάποια ποτάμια μπορεί να γίνεται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενώ σε κάποια άλλα προτιμότερη εποχή είναι η άνοιξη, όπου λιώνουν τα χιόνια στα βουνά και υπάρχουν περισσότερες βροχοπτώσεις, μέχρι και τον Οκτώβριο. Τα μικρότερα και πιο τεχνικά ποτάμια έχουν μικρή σεζόν πλευστότητας, ενώ τα μεγάλα μπορούν να παραμείνουν και εκτός εποχής. Για να συμμετάσχει κανείς σ' αυτή τη δραστηριότητα πρέπει να ξεκινήσει από ποτάμια πρώτου έως δεύτερου βαθμού δυσκολίας και στη συνέχεια να προχωρήσει σε ποτάμια μεγαλύτερου βαθμού δυσκολίας. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η καλή γνώση κολύμβησης και ψυχική και σωματική υγεία. Μια παραλλαγή του «rafting» αποτελεί και το snow-rafting, όπου η κατάβαση γίνεται σε χιονισμένες πλαγιές.

Monoraft: Το «monoraft» είναι η κατάβαση ποταμού με μονοθέσιες φουσκωτές βάρκες, όπου ένας επαγγελματίας οδηγός συνοδεύει 5-6 βάρκες. Για να συμμετάσχει κάποιος σε καταβάσεις «monoraft» πρέπει να έχει συμμετάσχει πρώτα σε καταβάσεις rafting και μάλιστα να ξεκινήσει από ποτάμια πρώτου έως δευτέρου βαθμού δυσκολίας και μετά να προχωρήσει σε ποτάμια μεγαλύτερου βαθμού δυσκολίας. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η γνώση κολύμβησης, ψυχική και σωματική υγεία.

Κανό (canoeing): Το κανό είναι ελαφριά λέμβος με οξείες απολήξεις, που προωθείται με ένα ή δύο κουπιά, το οποία είναι δίπλατα ή μονόπλατα (κωπηλατούν από τα δύο ή από το ένα άκρο τους). Το κανό είναι εύκολο στο χειρισμό του, κατάλληλο για κωπηλατική άσκηση και σχετικά φθινό και στην απόκτηση του και στην ενοικίαση του. Οι κωπηλάτες κάθονται με το πρόσωπο στραμμένο στην πλώρη και συνήθως στα γόνατα. Τα σύγχρονα αθλητικά κανό έχουν μήκος 5 μέτρα και πλάτος 0,85 μέτρα. Το βάθος τους κυμαίνεται από 30 έως 35 εκατοστά και είναι φτιαγμένα από ξύλο με караβόπανο ή από πλαστικό γυαλί «φάϊμπερ γκλας» (Βελισσαρίου, 2000).

Καγιάκ (kayak): Το Καγιάκ είναι το κανό των Ινδιάνων. Στην αρχική του μορφή ήταν ένα στέρεο πλαίσιο από κορμό δέντρου, περιτυλιγμένο με δέρματα ζώων, στενό μπροστά και πίσω, κλειστό από παντού και στην πλατύτερη μέση του είχε ένα άνοιγμα για να κάθεται ένας ή δύο επιβάτες που κινούσαν το «kayak» με κουπιά, για τη μεταφορά ανθρώπων και αγαθών. Σήμερα το «kayak» χρησιμοποιείται στο άθλημα της κατάβασης ποταμών, που είναι ψυχαγωγικό άθλημα με στοιχεία περιπέτειας, ανάλογα με την

επικινδυνότητα των ρευμάτων και της κοίτης των ποταμών (Σφακιανάκης, 2000). Είναι μονοθέσιο μακρόστενο σκάφος, φτιαγμένο από πλαστικά ή συνθετικά υλικά και υαλοβάμβακα, στο οποίο ο κωπηλάτης κάθεται σε μικρό κάθισμα και με τη βοήθεια διπλού κουπιού το κατευθύνει. Οι κυματισμοί δείχνουν μεγαλύτεροι, οι δίνες πιο δυνατές, το σκάφος είναι μικρότερο και πιο γρήγορο και έτσι η αίσθηση του απόλυτου αυτοελέγχου σε συνδυασμό με την ταχύτητα και την ευελιξία ανεβάζει τον ενθουσιασμό και την αδρεναλίνη των κωπηλατών στα ύψη. Χρησιμοποιείται στην κατάβαση ποταμών ή χειμάρρων. Το μήκος του κυμαίνεται από 2,5 έως 4 μέτρα, ενώ το πλάτος του φτάνει τα 45 εκατοστά. Συνήθως, το καγιάκ είναι κλειστό από πάνω, για να εμποδίζεται η εισροή νερών στο εσωτερικό του σκάφους. Η κατάβαση χειμάρρων έχει διαφορετικούς βαθμούς δυσκολίας, που εξαρτώνται από την ορμητικότητα του νερού, τις κλίσεις και τα εμπόδια. Το καγιάκ μπορεί να πραγματοποιείται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και οι «καγιάκερς» ολοένα και περισσότερο πληθαίνουν κατακλύζοντας τα ποτάμια. Απαιτείται σεβασμός και πειθαρχία στους φυσικούς κανόνες, υπομονή, τεχνική κατάρτιση και εμπειρία κατάβασης του ποταμού. Η τεχνική κατάρτιση μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εκπαίδευσης μέσω της παρακολούθησης σχολών - μαθημάτων με ειδικούς εκπαιδευτές, ενώ η εμπειρία αποκτάται από την ίδια συμμετοχή σε κατάβαση στο συγκεκριμένο ποτάμι. Αν και ο «καγιάκερ» αποτελεί ο ίδιος, το πλήρωμα και τον οδηγό του σκάφους, για την ασφαλή εκτέλεση της δραστηριότητας χρειάζεται πάντα να συνοδεύεται και από άλλους συντρόφους «καγιάκερς», οι οποίοι θα σπεύσουν σε βοήθεια αν κάτι δεν πάει καλά, με τεχνικές που διδάσκονται, επίσης, σε σχετική σχολή διάσωσης.

Παρατήρηση πουλιών (birdwatching): Αν και στην Ελλάδα δεν είναι διαδεδομένη δραστηριότητα, η παρατήρηση πουλιών “birdwatching” είναι γνωστή σε πολλά μέρη του κόσμου, ενώ εκατομμύρια άνθρωποι ασχολούνται με αυτή. Η γνωριμία με τους υπόλοιπους «συγκάτοικους» του πλανήτη απαιτεί συχνές συναρπαστικές αναζητήσεις σε νέα μέρη, όπου νέες εμπειρίες και εικόνες αποκαλύπτονται σε ένα συνδυασμό διασκέδασης και γνώσης. Τα πουλιά, όσο καμία άλλη κατηγορία οργανισμών, προσφέρονται ιδιαίτερα γι' αυτό το σκοπό, αφού πετούν και γίνονται πιο εύκολα αντιληπτά.

Τοξοβολία: Η τοξοβολία είναι ένα ολυμπιακό άθλημα, του οποίου η ιστορία ξεκινά από πολύ παλιά. Σ' αυτό το άθλημα ή παιχνίδι, όπως μερικοί το βλέπουν, δεν υπάρχουν βαθμοί δυσκολίας παρά μόνον ευστοχίας. Έχει μεγάλη απήχηση στους συμμετέχοντες, διότι με σχετική ευκολία μπορούν να δοκιμάσουν τις ικανότητες τους.

Μπορεί να πραγματοποιείται οπουδήποτε υπάρχει επίπεδο έδαφος με ούριο άνεμο, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Ιππασία: Η ιππασία είναι η τέχνη να ιππεύεις ένα άλογο και να το ελέγχεις απόλυτα και αποτελεί μία από τις εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρονται για αναψυχή κατά τη διάρκεια παραμονής στη φύση. Πραγματοποιείται με εκπαιδευμένα άλογα, ακολουθώντας προκαθορισμένες δασικές διαδρομές με τη συνοδεία επαγγελματιών εκπαιδευτών. Αποτελεί μια ακριβή δραστηριότητα και ακόμη και σήμερα χαρακτηρίζεται ως «ελιτίστικο» άθλημα, δηλαδή άθλημα για «εκλεκτούς» (Σφακιανάκης, 2000).

Ποδήλατο βουνού (mountain bike): Είναι η ποδηλασία με ποδήλατο βουνού με ειδική κατασκευή που επιτρέπει μία εκτός δρόμου διαδρομή χωρίς ιδιαίτερο κόπο. Ο σκελετός του κατασκευάζεται με τα ίδια υλικά των κοινών ποδηλάτων, αλλά με προδιαγραφές που το κάνουν ιδιαίτερα ανθεκτικό. Έχουν ίσιο τιμόνι, γερά φρένα και πλατιά χαμηλής πίεσης ελαστικά. Το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι έχουν μέχρι 24 ταχύτητες, για να αυξομειώνεται γρήγορα η ταχύτητα τους, όταν κινούνται εκτός δρόμου (Σφακιανάκης, 2000). Οι πολλές ταχύτητες του, δίνουν ευελιξία σε διάφορα εδάφη και τα ειδικά τακάκια φρένων «V-brakes» εξασφαλίζουν απόλυτο έλεγχο του ποδηλάτου. Η ρόδα του ποδηλάτου βουνού επιταχύνει πάνω στο μονοπάτι και ο φρέσκος αέρας του δάσους αναζωογονεί όλες τις αισθήσεις. Σ' αυτή τη δραστηριότητα δεν υπάρχουν βαθμοί δυσκολίας, αλλά υπάρχουν τα εύκολα και δύσκολα κομμάτια της διαδρομής, που με τη σωστή χρήση του ποδηλάτου ξεπερνιούνται εύκολα. Οι επιλογές για διαδρομές ποδηλάτου είναι πάρα πολλές στη χώρα μας, αφού το μεγαλύτερο μέρος της αποτελείται από χωματόδρομους. Με κριτήρια λοιπόν τη φυσική κατάσταση των ποδηλατών και την αισθητική του τοπίου μπορούν να επιλεχθούν πάρα πολλές διαδρομές, είτε για μια απλή ευχάριστη βόλτα, είτε για μια μεγάλη πολυήμερη διαδρομή. Το ποδήλατο βουνού μπορεί να γίνει σχεδόν οποιαδήποτε εποχή του χρόνου, ακόμη και σε χιονισμένο τοπίο.

Ανεμοπερισμός: Αποτελεί μια πολύ γνωστή δραστηριότητα στο εξωτερικό, αλλά όχι ευρέως διαδεδομένη στην Ελλάδα. Το ανεμόπτερο ή ανεμόπλανο είναι ένα μικρό ομοίωμα αεροσκάφους χωρίς μηχανή και ξεχωρίζει από τα μεγάλα και στενόμακρα πτερύγια που διαθέτει και μεταφέρει συνήθως έναν επιβάτη / αθλητή με τη βοήθεια των ρευμάτων του αέρα. Για την απογείωση του απαιτείται η ρυμούλκηση από άλλο αεροπλάνο, το οποίο το ανεβάσει σε ορισμένο ύψος και στη συνέχεια το αποσυνδέει από μία κορυφή ή μία πλαγιά για να πετάξει μόνο του. Το ανεμόπτερο εκμεταλλεύεται τα ανοδικά ρεύματα που δημιουργούνται από τις διαφορετικές θερμοκρασίες του εδάφους,

ώστε να παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα στον αέρα. Το μονοανεμόπτερο μοιάζει με το ανεμόπτερο με τη διαφορά ότι διαθέτει έναν μικρό κινητήρα.

Αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapente): Το «parapente» είναι το πιο εύκολο και προσιτό από πλευράς εκμάθησης, χειρισμού, μεταφοράς και κόστους από τα αεραθλήματα και απευθύνεται σε όσους αγαπούν την ταχύτητα του ανέμου και την αίσθηση της απόλυτης αυτονομίας που προσφέρει η πτήση. Έγινε ιδιαίτερα δημοφιλές εξαιτίας του μικρού όγκου και βάρους του (Λαγός & Παππάς, 2004). Πρόκειται για μία ελαφριά πτητική συσκευή που δεν απαιτεί ιδιαίτερη φυσική κατάσταση και δίνει τη δυνατότητα μετά από λίγα μόλις μαθήματα να πετάξει κανείς στους ουρανούς με μοναδική συντροφιά τα πουλιά και τον άνεμο. Το αλεξίπτωτο πλαγιάς ή αλεξίπτωτο παρά πέντε λειτουργεί, όπως τα γνωστά αλεξίπτωτα, αλλά πριν την πτώση ο χειριστής του χρησιμοποιεί την ίδια τακτική που χρησιμοποιούν και οι χειριστές ανεμόπτερων και αιωροπτέρων. Τρέχει δηλαδή όσο μπορεί μέχρι το άκρο μιας κορυφής ή απότομης πλαγιάς και πέφτει στο κενό για να ανοίξει μετά το αλεξίπτωτο και να τον συγκρατήσει (Σφακιανάκης, 2000).

Προσφέρονται εναλλακτικά σημεία απογείωσης, κατάλληλες συνθήκες ανεμοπορίας και ενδιαφέρουσες πτήσεις με μεγάλη υψομετρική διαφορά και εκπληκτική θέα. Με το αλεξίπτωτο πλαγιάς μπορεί να ασχοληθεί κανείς όλο το χρόνο, εφόσον οι καιρικές συνθήκες το επιτρέπουν (άνεμος κάτω από 3 μποφόρ και ποτέ με βροχή) (Λαγός & Παππάς, 2004). Πολλές φορές διοργανώνονται αγώνες σε διάφορες περιοχές, οι οποίοι προσελκύουν όχι μόνον τους αθλητές, τους προπονητές, τους συνοδούς και το βοηθητικό προσωπικό, καθώς και πολλούς θεατές / οπαδούς που ταξιδεύουν από πολλά μέρη για να συμμετάσχουν ή να τους παρακολουθήσουν. Όλοι αυτοί αποτελούν την τουριστική πελατεία του αθλήματος, όπου κίνητρο είναι η θεαματικότητα των αγώνων, η επικινδυνότητα τους και ο θαυμασμός των κινήσεων των αθλητών που αψηφούν τον κίνδυνο, για να αποκτήσουν την εμπειρία μιας αιώρησης στον αέρα, που την διευθύνουν οι ίδιοι (Σφακιανάκης, 2000).

Ιστιοπλοΐα: Δεν χρειάζεται να εξηγήσει κανείς τι σημαίνει ιστιοπλοΐα σε ένα λαό που από αρχαιότατων χρόνων παράγει ναυτικούς. Ίσως το μόνο που πρέπει να λεχθεί είναι ότι η αναφορά γίνεται για ιστιοπλοΐα ανοικτής θαλάσσης με μεγάλα σκάφη που έχουν τη δυνατότητα να φιλοξενήσουν τους επιβάτες τους. Στην ιστιοπλοΐα δεν υπάρχουν βαθμοί δυσκολίας, υπάρχουν μόνο βαθμοί μποφόρ (μονάδα μέτρησης κυματισμού). Η ιστιοπλοΐα γίνεται στον Αργοσαρωνικό, στο Αιγαίο, στο Ιόνιο και στα Δωδεκάνησα ανάλογα με τις προτιμήσεις του καθενός. Η ιστιοπλοΐα ενδείκνυται για το καλοκαίρι. Για να συμμετάσχει

κάποιος σ' αυτή τη δραστηριότητα δεν απαιτείται προηγούμενη εμπειρία εφόσον υπάρχει καπετάνιος στο σκάφος (Βελισσαρίου, 2000).

Κωπηλασία: Κωπηλασία ή «ερεσία» ονομάζεται ο τρόπος κίνησης των κωπήλατων λέμβων σε υδάτινη επιφάνεια (θάλασσα, λίμνη, ποταμό). Ανάλογα με τον τύπο των σκαφών, διαιρείται σε 4 βασικά είδη: κλασική, λαϊκή, με κανό και με μονόξυλο. Η κλασική κωπηλασία, ως άθλημα, γίνεται με ειδικά σκάφη, που έχουν ολκωτά σέλματα (κινητούς πάγκους) και φορητούς σκαρμούς που στερεώνονται στα πλευρά. Η λαϊκή κωπηλασία εκτελείται με σκάφη που έχουν ακίνητα σέλματα (σταθερούς πάγκους) και σταθερούς σκαρμούς στερεωμένους στα πλευρά. Η κωπηλασία με κανό γίνεται με σκάφη ειδικού τύπου (κανό), όπου ο κωπηλάτης χειρίζεται δίπλατο, αστερέωτο κουπί. Στην κωπηλασία με μονόξυλο, κωπηλατούν με μονόπλατο κουπί και στέκονται γονατιστοί στο ένα πόδι. Η συστηματική άσκηση στην κωπηλασία αναπτύσσει το μυϊκό σύστημα, δυναμώνει την καρδιά, τους πνεύμονες και το νευρικό σύστημα. Ειδικότερα «ερεσία» λέγεται η ρυθμική κωπηλασία λέμβου με πολλά κουπιά. (Βελισσαρίου, 2000).

Σκι/χιονοδρομία (χειμερινό ή θαλάσσιο) και ιστιοσανίδα (windsurf): Το σκι ή χιονοδρομία είναι ένα χειμερινό άθλημα. Το σκι απαιτεί ειδικό εξοπλισμό και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είναι οι ποικίλες καιρικές συνθήκες σε ορεινό έδαφος και οι αντικειμενικοί και υποκειμενικοί κίνδυνοι. Δεν υπάρχουν προγραμματισμένες τεχνικές κίνησης, όπως σε άλλα αθλήματα. Είναι ατομικό άθλημα και ο κάθε αθλητής χρησιμοποιεί ειδική προστατευτική ενδυμασία, παπούτσια και κατάλληλα πέδιλα.. Σε αντίθεση με το χειμερινό σκι υπάρχει και το θαλάσσιο που πραγματοποιείται σε υδάτινο περιβάλλον με τη χρήση ειδικού εξοπλισμού. Ιστιοσανίδα αποκαλείται η πλεύση πάνω σε σανίδα με τη βοήθεια του ανέμου και πραγματοποιείται από τον Μάιο μέχρι και τον Οκτώβριο.

Μορφές αειφορικού τουρισμού

Ο αειφορικός τουρισμός εμπεριέχει ως έννοια τη μείωση των εντάσεων και των τριβών που δημιουργούνται από τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην τουριστική βιομηχανία, στους επισκέπτες, στο περιβάλλον και στις κοινότητες οι οποίες φιλοξενούν άτομα που κάνουν διακοπές. Είναι μια προσέγγιση η οποία εμπλέκει την εργασία για τη μακρά διατήρηση της ζωής και της ποιότητας φυσικών και ανθρωπίνων πόρων (Mc Kercher, 1993).

Παρ' όλο που η ελληνική τουριστική πραγματικότητα έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα που αναπτύσσεται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και ιδιαίτερα στις παραθαλάσσιες και νησιωτικές περιοχές

της χώρας μας, η διεθνής πρακτική καταδεικνύει ότι υπάρχει μια συνεχώς αυξανόμενη τάση διάχυσης της τουριστικής δραστηριότητας καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, με αποτέλεσμα να αναδύονται νέες μορφές τουρισμού (Υφαντίδου και συν., 2010) οι οποίες αποτελούν ένα αξιολογούμενο τμήμα της παγκόσμιας τουριστικής αγοράς. Μια σημαντική κατηγορία αυτών των μορφών αναπτύσσεται σε ορεινές περιοχές και οι δραστηριότητες εμπεριέχουν μικρό ή μεγάλο βαθμό κινδύνου, είτε πραγματικό είτε νοητό (Λαγός & Παππάς, 2004).

Πρόκειται για μια μορφή τουρισμού η οποία λαμβάνει χώρα επί το πλείστον σε ορεινές περιοχές, αφού αυτές διαθέτουν το συγκριτικό πλεονέκτημα του κατάλληλου φυσικού περιβάλλοντος και προσφέρονται για ταξίδια, εξερευνησεις, έρευνα και υπαίθρια αναψυχή. Η πεζοπορία, η ορειβασία, η διάσχιση φαραγγιών και η ορεινή ποδηλασία απαιτούν την ύπαρξη ορεινών εκτάσεων, η αναρρίχηση και η καταρρίχηση την ύπαρξη βραχωδών όγκων κ.ο.κ. (Maroudas, Kyriakaki, & Gounis, 2004; Λαγός & Παππάς, 2004). Σήμερα στην Ελλάδα οι πιο διαδεδομένες δραστηριότητες αειφορικού τουρισμού είναι: οι καταβάσεις ποταμών με φουσκωτή βάρκα (rafting), το canoe-kayak, η διάσχιση φαραγγιών, οι αναρριχήσεις, η ορειβασία και η πεζοπορία. Επίσης, η διαμονή στην ύπαιθρο σε αγροτουριστικά καταλύματα σε συνδυασμό με διάφορες δραστηριότητες, όπως η ιππασία, το ποδήλατο βουνού, η τοξοβολία, η επίσκεψη σπηλαίων κ.λ.π. Οι παραπάνω μορφές συνιστούν μια τάση για άλλου είδους τουρισμό κοντά στη φύση με περισσότερο ενεργητική συμμετοχή (Βελισσαρίου, 2000).

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους πλέον αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Η φύση, όμως, του τουρισμού είναι τέτοια, ώστε να δημιουργούνται έντονες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, καθώς και στις κοινωνικές και οικονομικές δομές των τουριστικών προορισμών. Εάν επιθυμούμε την αειφόρο ανάπτυξη των πόρων, θα πρέπει να τους χρησιμοποιούμε κατά τέτοιο τρόπο, έτσι, ώστε να ικανοποιούνται οι οικονομικές και τουριστικές ανάγκες και να διασφαλίζεται ταυτόχρονα η μακρόχρονη διατήρηση και βιωσιμότητά τους. Η επίτευξη του στόχου αυτού, απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση, τόσο σε τοπικό, όσο και σε περιφερειακό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο (Harris & Leipner, 1995).

Ο αειφορικός τουρισμός, ως έννοια στον Ευρωπαϊκό χώρο σηματοδοτείται αρχικά με το «Πέμπτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον» (Fifth action program on the environment). Στο κείμενο αυτό επισημαίνεται η προτεραιότητα προώθησης του αειφορικού τουρισμού ως στόχου για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Commission of the European Communities, 1993). Στην συνάντηση των Υπουργών Περιβάλλοντος της ΕΕ το

Μάιο του 1994 στη Σαντορίνη το βασικό θέμα ήταν «ο τουρισμός και το περιβάλλον», ενώ στην «πράσινη βίβλο» ο τουρισμός θεωρείται ως ένας σημαντικός χώρος ενθάρρυνσης της αειφόρου ανάπτυξης (Commission of the European Communities, 1997). Η αλληλεξάρτηση μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος αποτελεί το βασικό λόγο που ο τουρισμός αφομοιώνει τις αρχές της αειφορίας (Hunter & Green, 1995).

. Η έννοια του αειφορικού τουρισμού, σταδιακά μετεξελίσσεται ως μια θετική προσέγγιση της τουριστικής ανάπτυξης, η οποία ενσωματώνει κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς. Από μια εναλλακτική οπτική θεώρηση, ο τουρισμός αντιμετωπίστηκε, επίσης, ως η προοπτική που έχει τη δυνατότητα να διασφαλίσει την οικονομική βιωσιμότητα, ιδιαίτερα σε αγροτικές περιοχές (Butler, 1990; Lane, 1994; World Tourism Organization, 1996). Όμως, η αρχή του αειφορικού τουρισμού η οποία σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 κέρδισε σε δημοτικότητα, παραμένει για ορισμένους περισσότερο ένας ποθητός στόχος παρά μια ξεκάθαρη και ιδιαίτερα πρακτική προσέγγιση (Butler, 1998; Sharpley & Sharpley, 1997; Swarbrooke, 1999). Βασικό εμπόδιο αποτελεί η δυσκολία ορισμού των συστατικών της χαρακτηριστικών (Clarke, 1997). Ορισμένοι μάλιστα, διαφωνούν απόλυτα, στο κατά πόσο οι αρχές της αειφόρου ανάπτυξης μπορούν ρεαλιστικά να εφαρμοσθούν σε οποιονδήποτε τομέα συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού (Hall & Lew, 1998). Αυτή η εννοιολογική σύγχυση, δημιουργεί ένα ευρύ φάσμα δυσκολιών για αυτούς που επιδιώκουν να ξεκαθαρίσουν αλλά και να επιδιώξουν στην πράξη τον αειφόρο τουρισμό, καθώς δεν υφίσταται ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός του αειφορικού τουρισμού (Swarbrooke, 1999).

Ο Muller (1994), θέλοντας να δώσει έναν ορισμό, προσδιορίζει την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης μέσα στους στόχους μιας τουριστικής ανάπτυξης, κοινωνικά και περιβαλλοντικά συμβατής, η οποία εμπεριέχει το στοιχείο της «ποιοτικής ανάπτυξης». Ορίζει δε την ποιοτική ανάπτυξη ως βελτίωση της ποιότητας ζωής, η οποία επιτυγχάνεται με την μειούμενη χρήση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων και την αποφυγή υψηλής πίεσης στο περιβάλλον και τους ανθρώπους. Τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του βιώσιμου τουρισμού σύμφωνα με τους Moscardo & Woods (1998), είναι τα εξής: α) να προκύπτει ποιότητα από την εμπειρία που αποκομίζει ο επισκέπτης στο χώρο και να διαπιστώνει ένα υγιές φυσικό περιβάλλον, β) να στοιχειοθετείται η προοπτική της συνέχειας του αειφορικού τουρισμού, των φυσικών πόρων και του πολιτισμού και γ) να εξασφαλίζεται η ισορροπία των τουριστικών αναγκών σε σχέση με τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών και του περιβάλλοντος.

Η μεγαλύτερη περιβαλλοντική υποβάθμιση, η οποία γίνεται αισθητή στους τουριστικούς προορισμούς, δε συσχετίζεται με τον όγκο των τουριστών, αλλά με τις ανεπαρκείς πολιτικές και διοικητικές πρακτικές προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η αύξηση (Gunn, 1994). Βεβαίως, η πρόοδος στην επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης βρίσκεται στην επιλογή και υλοποίηση της κατάλληλης διαχειριστικής επιλογής (Lane, 1994). Εάν μπορούσε να υπάρξει μια σωστή τουριστική διαχείριση σε περιοχές με φυσικό κάλλος, θα είχαμε πολύ μικρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και υψηλή οικονομική απόδοση (Buckley & Pannell, 1990).

Η συζήτηση για το τι είναι αειφόρος τουρισμός, εξελίσσεται με προσεγγίσεις που ποικίλλουν από ακραίες οικοκεντρικές (ecocentric), σε ακραίες ανθρωποκεντρικές (anthropocentric). Έτσι, έχουμε μια πληθώρα ορισμών ανάλογα με τα κρίσιμα-συστατικά στοιχεία, που ο καθένας συμπεριλαμβάνει, για να ορίσει την έννοια του αειφόρου τουρισμού. Ένας πολύ στενός ορισμός μπορεί να είναι αυτός που εξαιρεί την ανθρώπινη παρουσία από συγκεκριμένες ευαίσθητες περιοχές, όπως είναι τα εθνικά πάρκα, ή οι Εθνικοί Δρυμοί (Nyaruane, 2004; Waite, 2003). Για την τουριστική αειφορία υπάρχουν και πολιτικές ανάγκες, οι οποίες θέτουν ως προτεραιότητα τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, ταυτόχρονα με την προστασία του περιβάλλοντος. Η εμμονή ή προβολή μιας συγκεκριμένης προτεραιότητας αναπόφευκτα οδηγεί στην υποβάθμιση όλων των υπολοίπων στοιχείων που κρίνονται σημαντικά. Η πρόκληση, κατά συνέπεια, είναι να υπάρξει ένας συγκερασμός προτεραιοτήτων, ώστε να υπάρξει μια πλήρης και συνολική προσέγγιση του θέματος της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης. Για παράδειγμα οι Burns & Holden (1995), θέτουν τρεις βασικές προτεραιότητες: 1) διατήρηση οικολογικής ισορροπίας, 2) τουριστική ικανοποίηση και 3) τοπική κοινωνία. Είναι προφανής η τάση συμβιβασμού μεταξύ τους, ώστε να υπάρξει ολοκληρωμένη προσέγγιση στο στόχο της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης.

Στο σύγγραμμα του «The Holiday Makers» ο Krippendorf (1987), για πρώτη φορά εισάγει στον τουρισμό μερικές από τις βασικές έννοιες της αειφόρου ανάπτυξης. Σήμερα, πολλές φορές τίθεται το ερώτημα, στο κατά πόσο η τουριστική δραστηριότητα, έτσι όπως τουλάχιστον εμφανίζεται στη σύγχρονη εποχή, κρίνεται ως το κατάλληλο μοντέλο οικονομικής δραστηριότητας το οποίο πρέπει να κληρονομήσουμε στις επόμενες γενιές και το οποίο θα εγγυάται σ' αυτές μια πηγή εισοδήματος χωρίς ταυτόχρονα να οδηγεί στην καταστροφή του περιβάλλοντος (Mowforth & Munt, 1998).

Στην πραγματικότητα οι συζητήσεις για το κατά πόσον ο τουρισμός πρέπει, ή μπορεί να υιοθετήσει τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, άρχισαν να κυριαρχούν από τα

τέλη της δεκαετίας του 1980. Προηγούμενα, οι διάφορες πολιτικές και στρατηγικές που ακολουθήθηκαν, σε σχέση με τα περιβαλλοντικά προβλήματα που ο τουρισμός επιφέρει, συνοψίζονταν κάτω από τους όρους, πράσινος τουρισμός “green tourism” ή διαχείριση επισκεπτών “visitor management” (Bramwell, 1990).

Σύμφωνα με τον Butler (1999), το θέμα του αιεφορικού τουρισμού έχει προκύψει την τελευταία δεκαετία ως αποτέλεσμα των συζητήσεων της έκθεσης «Bruntland» με τίτλο «το κοινό μας μέλλον». Σήμερα γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης μεταξύ του αιεφορικού τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης ενώ ασκείται κριτική στον τρόπο που παρουσιάζεται το θέμα του βιώσιμου τουρισμού και υποστηρίζεται η ανάγκη να διασφαλιστεί η έννοια του βιώσιμου τουρισμού, περιλαμβάνοντας και εφαρμόζοντας την αιεφορία στο ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον. Η προσοχή οφείλει να επικεντρώνεται στα προβλήματα της φέρουσας ικανότητας του οικοσυστήματος σε συνδυασμό με την ανάπτυξη του τουρισμού. Ο Gossling (2001), διερευνώντας τις επιπτώσεις του τουρισμού στο χωριό Kìwengwa στην ανατολική ακτή της Τανζανίας διαπιστώνει ότι ο συμβατικός τουρισμός έχει προκαλέσει σύνθετες αλλαγές στην παράκτια αυτή κοινότητα. Το εισόδημα των κατοίκων έχει αισθητά αυξηθεί, οδηγώντας τους ανθρώπους σε προσωπική - οικονομική ευημερία, βάζει όμως σε κίνδυνο τις σχέσεις συγγένειας και ενθαρρύνει την εγκατάλειψη των παραδοσιακών αξιών. Αξίες που συμβάλλουν αιώνες τώρα στην αρμονική συμβίωση του τοπικού πληθυσμού τίθενται υπό αμφισβήτηση. Οι φυσικοί πόροι δεν χρησιμοποιούνται και διαμορφώνεται η αντίληψη ότι αυτοί οι πόροι μπορούν να αντικατασταθούν με εισαγωγές. Συνολικά, ο τουρισμός έχει αναστατώσει πλήρως το τοπικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα και έχει ενισχύσει την υποβάθμιση του οικοσυστήματος. Ο Muller (2000), επισημαίνει ότι ο βιώσιμος τουρισμός πρέπει να αντιμετωπισθεί ως αναπόσπαστο τμήμα της πολιτικής για την κοινωνία, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ως αντίδοτο στην πραγματική απειλή της υποβάθμισης της ποιότητας του περιβάλλοντος από το μαζικό τουρισμό, χρειάζεται να προωθηθεί ο οικοτουρισμός ως μια μορφή του βιώσιμου τουρισμού. Εντούτοις, πρέπει να τονιστεί ότι ο οικοτουρισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πανάκεια για τη συντήρηση και προστασία των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας, ούτε μπορεί να γίνει ένα χρυσωρυχείο και να απελευθερώσει τις τοπικές κοινωνίες από τον πόνο και τη φτώχεια. Οι Gossling & Mattsson (2001), υποστηρίζουν ότι οι αγροτικές περιοχές στις βιομηχανικές χώρες έχουν δει σημαντικές αλλαγές τα τελευταία 50 χρόνια, οι οποίες έχουν πλήρως επηρεάσει τις συνθήκες διαβίωσης. Μείωση εισοδημάτων και ευκαιριών απασχόλησης, κλείσιμο

καταστημάτων και σχολείων, μείωση υπηρεσιών και δημόσιων συγκοινωνιών, είναι μερικά παραδείγματα από την έκβαση αυτών των αλλαγών.

Ο αγροτουρισμός ως μια μορφή του βιώσιμου τουρισμού έχει προταθεί συχνά ως επιλογή αειφόρου ανάπτυξης για να αναβιώσουν οι αγροτικές οικονομίες και να διαφοροποιηθούν τα εισοδήματα που στηρίζονται, στο ενδογενές αναπτυξιακό δυναμικό. Οι Higham & Carr (2003), επισημαίνουν ότι οι επισκέπτες τουρισμού άγριας φύσης μπορούν να παρέχουν πολύτιμες ιδέες για τη βιωσιμότητα των περιοχών που επισκέπτονται. Η συλλογή δεδομένων, η υιοθέτηση των παρατηρήσεων των επισκεπτών μέσα από τις συνεντεύξεις αξιολογήθηκαν σε 12 οικοτουριστικά προγράμματα τουρισμού άγριας φύσης, στη Νέα Ζηλανδία. Τα αποτελέσματα δίνουν ιδέες για τη βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού άγριας φύσης, με όλες τις πιθανές επιπτώσεις στα σχέδια και τα προγράμματα, με τη διαχείριση των επισκεπτών και τον καθορισμό όλων των πτυχών της εμπειρίας τους. Οι Cottrell & Cutumisu (2006), αναλύουν τις περιφερειακές και τοπικές αντιλήψεις των ανθρώπων που λαμβάνουν αποφάσεις για θέματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε προστατευόμενα πάρκα της περιοχής τους σε δύο χώρες με διαφορετικό πολιτικό και πολιτισμικό υπόβαθρο όπως η Σουηδία και η Ρουμανία. Οι Boers & Cotrell (2007), διερευνούν τη δυνατότητα των Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (GIS) να υποστηρίζουν το βιώσιμο σχεδιασμό και τις υποδομές. Με στόχο το βιώσιμο τουρισμό ενσωματώνεται ένα σύνολο κριτηρίων, όπως: (στόχοι της ανάπτυξης, προτιμήσεις επισκεπτών, πρότυπα φέρουσας ικανότητας και επιπτώσεις στους φυσικούς πόρους) με τη χρήση των GIS. Οι Mein & Dewar (2003), χρησιμοποιούν ομάδες στόχους για να αναλύσουν τις κυβερνητικές απόψεις για το άνοιγμα νέων επιχειρήσεων στην Κίνα. Ο σημαντικότερος στόχος είναι να παρασχεθούν οι βασικές πληροφορίες για το βιώσιμο τουρισμό και να βοηθηθεί ο προγραμματισμός για την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας.

Συμπερασματικά πρέπει να τονισθεί ότι ο βιώσιμος ή αειφορικός τουρισμός βασίζεται στο φυσικό περιβάλλον, είναι οικονομικά αποτελεσματικός, προωθεί την περιβαλλοντική εκπαίδευση και διαχειρίζεται το φυσικό περιβάλλον με βιώσιμο τρόπο. Συμβάλλει επίσης στην ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διαχείριση μιας περιοχής παρεμβαίνοντας και διαμορφώνοντας τις τάσεις και τα χαρακτηριστικά των τοπικών φορέων, των επιχειρηματιών και των επισκεπτών. Ο βιώσιμος τουρισμός μπορεί να συνδυαστεί με το πολιτιστικό περιβάλλον, την ανάδειξη των ιστορικών μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, την οργάνωση προγραμμάτων διαδρομών και επισκέψεων

τουριστών και σχολείων, συντελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο στην αξιοποίηση και προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου.

III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 300 άτομα, άνδρες και γυναίκες που διαμένουν στους τέσσερις Νομούς της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (Κοζάνη, Φλώρινα, Καστοριά, Γρεβενά) καθώς και σε Αθήνα - Θεσσαλονίκη που αποτελούν τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της χώρας. Βασική προϋπόθεση είναι να έχουν ασχοληθεί με κάποιες από τις δραστηριότητες που εμπίπτουν στο πεδίο της έρευνας.

Όργανα μέτρησης

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο που προήλθε από την αξιολόγηση και κριτική σύνθεση δύο αξιόπιστων και έγκυρων ερωτηματολογίων τα οποία είχαν χρησιμοποιηθεί σε προηγούμενες, αντίστοιχες έρευνες στον Ελληνικό χώρο και αναφέρονται παρακάτω:

- Τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των τουριστών περιπέτειας στην Ελλάδα. Μεταπτυχιακή διατριβή στο Πρόγραμμα, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ΕΑΠ Πάτρα (Τσαπραίλη, 2005).
- Αειφόρος Τουριστική ανάπτυξη στις Τουριστικές Επιχειρήσεις. Διδακτορική διατριβή που υποβλήθηκε στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη (Κιλιπίρης, 2006).

Το ερωτηματολόγιο που προέκυψε από την κριτική σύνθεση των δύο παραπάνω δημοσιευμένων ερωτηματολογίων, αποτέλεσε ένα νέο, ενιαίο σύνολο που απαρτίζεται από τρία μέρη:

Στο πρώτο μέρος καταγράφονται τα ερωτήματα που αφορούν στις προοπτικές και στο βαθμό σπουδαιότητας των αειφορικών δραστηριοτήτων των ερωτώμενων (ερωτήματα από τη διατριβή (Τσαπραίλη, 2005). Διερευνήθηκαν επίσης οι περιοχές άσκησης της δραστηριότητας, η εποχή του χρόνου, η διαμονή, η διάρκεια, η συχνότητα άσκησης, η αξιολόγηση με κλίμακα της επιθυμητής δραστηριότητας καθώς και το χρηματικό ποσό που προτίθενται οι ερωτώμενοι να ξοδέψουν.

Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου (ερωτήματα από τη Διδακτορική διατριβή, (Κιλιπίρη, 2006), διερευνήθηκε η δήλωση στάσης των ερωτώμενων σχετικά με το περιβάλλον.

Στο τρίτο μέρος παρατίθενται τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος όπως: (φύλο, ηλικία, επάγγελμα, μορφωτικό επίπεδο, εισόδημα, κλπ) προκειμένου στη φάση επεξεργασίας των δεδομένων να εξαχθούν χρήσιμα και αξιόπιστα στατιστικά συμπεράσματα.

Διεξαγωγή της έρευνας

Για την καταγραφή και την αξιολόγηση των δραστηριοτήτων αναπτύχθηκε γραπτό ερωτηματολόγιο με προσωπική συνέντευξη. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα ήταν η ομαδοποιημένη δειγματοληψία (cluster sampling) με βάση γεωγραφικά δεδομένα. Πρόκειται για μια εναλλακτική μορφή της δειγματοληψίας πιθανότητας, η οποία σε κάποιο βαθμό βοηθά να ξεπεραστούν προβλήματα που σχετίζονται με τα ειδικά χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει το επιθυμητό και αναγκαίο δείγμα, καθώς και τα προβλήματα που θα δημιουργούσε η μεγάλη διασπορά του δείγματος σε όλη τη Χώρα (Πλάτων, 2000). Η επιλογή των συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών δεν προκύπτει από τη θεωρία των πιθανοτήτων αλλά αντίθετα βασίζεται στην κρίση, την εμπειρία και τις ανάγκες της έρευνας. Η μέθοδος αυτή είναι ιδιαίτερα δημοφιλής στην έρευνα τουριστικής αγοράς (Χρήστου, 1999).

Διαδικασία μέτρησης

Ο μέσος χρόνος απάντησης κάθε ερωτώμενου υπολογίστηκε σε 20 min περίπου. Μετά το τέλος όλων των συνεντεύξεων έγινε ανάλυση των απαντήσεων με τη χρήση του στατιστικού λογισμικού SPSS.

Σχεδιασμός της έρευνας

Για την αποδοτική στατιστική ανάλυση και τις μεταβλητές της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω ανεξάρτητες και εξαρτημένες μεταβλητές.

- **Ανεξάρτητες μεταβλητές:** τα χαρακτηριστικά, φύλο, ηλικιακή κατανομή, μορφωτικό επίπεδο, οικογενειακή κατάσταση, επαγγελματική κατάσταση και ετήσιο εισόδημα. Επίσης ο προορισμός δραστηριοτήτων, ο τόπος διαμονής, η εποχή και η ενημέρωση. Επίσης ως παράγοντες χρησιμοποιήθηκαν οι μεταβλητές που αφορούν τη στάση των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον.

- Εξαρτημένες μεταβλητές: Όλες οι αειφορικές δραστηριότητες, (π.χ. ορειβασία, πεζοπορία, ιππασία, ανεμοπτερισμός, κανό, καγιάκ, αναρρίχηση, καταρρίχηση, σκι, κλπ.) με την επιλογή κλίμακας σπουδαιότητας από το 1 έως το 5 (1=χαμηλή σπουδαιότητα, 3=μέση σπουδαιότητα, 5=υψηλή σπουδαιότητα).

Πραγματοποιήθηκε επίσης περιγραφική ανάλυση και ανάλυση συχνοτήτων και κατασκευάστηκαν πίνακες συχνοτήτων. Προσδιορίστηκαν επίσης, όπου απαιτήθηκε, μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις.

Διενεργήθηκε Independent sample t-test (t-test για ανεξάρτητα δείγματα). Επίσης έγινε στατιστική ανάλυση διακύμανσης με έναν παράγοντα (One-Way ANOVA) και ανάλυση διακύμανσης ως προς δύο ανεξάρτητους παράγοντες (Two-Way ANOVA) όσον αφορά στην επιλογή προορισμού, την επιλογή τόπου διαμονής, εποχής, τρόπου ενημέρωσης και της στάσης των ατόμων ως προς το περιβάλλον.

IV. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Το Κεφάλαιο που ακολουθεί χωρίζεται στα εξής επτά μέρη:

Ανάλυση των δημογραφικών χαρακτηριστικών: (ηλικία, περιοχή μόνιμης κατοικίας, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα και ετήσιο εισόδημα).

Ανάλυση των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών της περιοχής: (αναπτυξιακές προοπτικές, εποχική κατανομή, διάρκεια και περιοχή δραστηριοτήτων, τρόπος πληροφόρησης, κατανάλωση χρημάτων και είδος διαμονής).

Έλεγχος υποθέσεων χ^2 test μεταξύ δημογραφικών και περιοχής άσκησης των δραστηριοτήτων.

Παραγοντική ανάλυση (principal component analysis) για τη δήλωση στάσης των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον.

Ανάλυση του παράγοντα «περιβάλλον» ως προς τα δημογραφικά με τη χρήση των στατιστικών μοντέλων: independent sample t-test (t-test για ανεξάρτητα δείγματα) και ανάλυση διακύμανσης με έναν παράγοντα (One-Way ANOVA).

Αξιολόγηση της σπουδαιότητας των προτιμώμενων δραστηριοτήτων με βάση τη μέση τιμή και την τυπική απόκλιση του δείγματος.

Παραγοντική ανάλυση όλων των δραστηριοτήτων με ανάλυση των κύριων συνιστωσών (principal component analysis) μέγιστης πιθανοφάνειας (maximum likelihood) και ορθογώνια περιστροφή των αξόνων (varimax).

Δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Πίνακας 1. Ηλικιακή κατανομή δείγματος

Ηλικιακή κατανομή	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
18-24	99	33,0
25-34	67	22,3
35-44	68	22,7
45-54	50	16,7
55-64	14	4,7
>65	2	0,7

Για την στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο για τις κοινωνικές επιστήμες (SPSS, 1988). Αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, τα αποτελέσματα έχουν ως εξής. Στην έρευνα συμμετείχαν 300 άτομα εκ των οποίων 145 άνδρες (48,3%) και 154 γυναίκες (51,3%).

Υπήρξαν χαμένες τιμές της τάξης του 0,3%. Η ηλικιακή κατανομή του συμμετεχόντων παρουσιάζεται στον παραπάνω πίνακα 1.

Η περιοχή μόνιμης κατοικίας των ερωτώμενων παρουσιάζεται στον πίνακα 2.

Πίνακας 2. Περιοχή μόνιμης κατοικίας

Μόνιμη κατοικία	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
Κοζάνη	99	33,6
Γρεβενά	22	7,4
Φλώρινα	32	10,7
Καστοριά	30	10,1
Θεσ/νίκη	29	9,7
Αθήνα	46	15,4
Άλλη περιοχή	42	13,1

Η οικογενειακή κατάσταση των ερωτώμενων συντίθεται ως εξής: Ανύπανδροι-ες, 173 (57,7%), Διαζευγμένοι-ες 15 (5,0%) Παντρεμένοι-ες 109 (36,3%) και Χήροι-ες 3 (1%).

Σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης η σύνθεση του δείγματος αποτυπώνεται στον πίνακα 3 παρουσιάζοντας τα κάτωθι χαρακτηριστικά.

Πίνακας 3. Επίπεδο εκπαίδευσης των συμμετεχόντων

Επίπεδο Εκπαίδευσης	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
Πρωτοβάθμια	21	6,8
Δευτεροβάθμια	100	33,4
Πανεπιστημιακή	161	53,8
Μεταπτυχιακή	18	6,0

Όσον αφορά την επαγγελματική κατάσταση (πίνακας 4) των συμμετεχόντων αυτή έχει ως εξής:

Πίνακας 4. Επαγγελματική κατάσταση των ερωτώμενων

Επαγγελματική κατάσταση	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
Δημόσιος Υπάλληλος	74	24,7
Ιδιωτικός Υπάλληλος	79	26,3
Ελεύθερος Επαγγελματίας	33	11,0
Επιχειρηματίας	15	5,0
Άνεργος	24	8,0
Συνταξιούχος	9	3,0
Φοιτητής	66	22,0

Σχετικά με το ετήσιο καθαρό εισόδημα των συμμετεχόντων στην έρευνα, η κατάσταση παρουσιάζεται στον πίνακα 5.

Πίνακας 5. Ετήσιο καθαρό εισόδημα σε Ευρώ

Ετήσιο εισόδημα (Ευρώ)	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
Έως 10.000	104	35,7
10.001-20.000	92	31,6
20.001-30.000	56	19,2
30.001-40.000	16	5,5
40.001-50.000	8	2,7
>50.001	15	5,2

Ανάλυση αναπτυξιακών χαρακτηριστικών

Στο 1^ο ερώτημα (EP.1) περιγράφονται οι αναπτυξιακές δυνατότητες του τουρισμού (πίνακας 6) στην περιοχή της Δ.Μ.

Πίνακας 6. Προοπτικές ανάπτυξης τουρισμού Περιφέρειας Δ. Μακεδονίας (EP.1)

	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
ΝΑΙ	235	78,3
ΟΧΙ	50	16,7
ΔΓ/ΔΑ	15	5,0

Στο 2^ο ερώτημα (EP. 2) αποτυπώνεται στον πίνακα 7 η εποχή του χρόνου με τις περισσότερες δραστηριότητες.

Πίνακας 7. Εποχή ανάπτυξης των δραστηριοτήτων (ΕΡ.2)

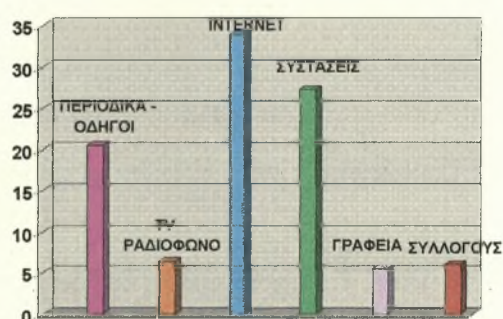
Ετήσιο εισόδημα (Ευρώ)	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
χειμώνας	88	29,4
φθινόπωρο	23	7,7
καλοκαίρι	151	50,5
άνοιξη	38	12,4

Στη συνέχεια στο (ΕΡ. 3) απαντάται εάν οι ερωτώμενοι συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες (πίνακας 8).

Πίνακας 8. Συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες (ΕΡ.3)

Συμμετοχή	απόλυτος αριθμός	Ποσοστό %
ΝΑΙ	172	57,3
ΟΧΙ	128	42,7

Η χρονική διάρκεια των δραστηριοτήτων παρουσιάζεται στο σχήμα 1 ενώ ο τρόπος με τον οποίο ενημερώνονται για τον επιθυμητό προορισμό των δραστηριοτήτων τους, φαίνεται στο σχήμα 2.

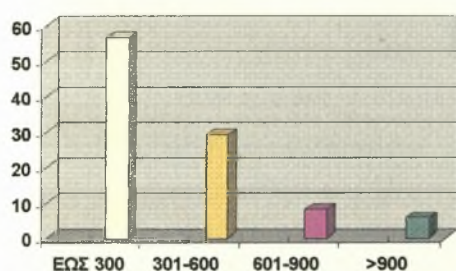
Σχήμα 1. Χρονική διάρκεια δραστηριοτήτων**Σχήμα 2.** Μέσο ενημέρωσης

Σχετικά με την αξιολογική προτίμηση των ερωτώμενων (ΕΡ.8) για τις περιοχές του Νομού, στους οποίους προτιμούν να επικεντρώνουν την άσκηση των δραστηριοτήτων τους, τα αποτελέσματα φαίνονται στον πίνακα 9. Επισημαίνεται ότι οι ερωτώμενοι είχαν το δικαίωμα πολλαπλής αξιολογικής επιλογής.

Πίνακας 9. Νομός (περιοχή) άσκησης δραστηριοτήτων

Νομός (περιοχή)	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Γρεβενά	158	133
Κοζάνη	111	180
Φλώρινα	106	185
Καστοριά	102	189

Σχετικά με την ανάλωση των χρημάτων που τα άτομα ξοδεύουν στη διάρκεια των δραστηριοτήτων τους, αυτό αποτυπώνεται στο σχήμα 3 ενώ στο σχήμα 4 εμφανίζεται ο τόπος που οι ερωτώμενοι προτιμούν κατά τη διάρκεια άσκησης των δραστηριοτήτων τους.

Σχήμα 3. Κατανάλωση χρημάτων**Σχήμα 4.** Διαμονή στη διάρκεια δραστηριοτήτων

Έλεγχος υποθέσεων χ^2

Διενεργήθηκε έλεγχος για κάθε μια από τις μηδενικές υποθέσεις και συγκεκριμένα μεταξύ: Δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος και της περιοχής άσκησης των δραστηριοτήτων (Κοζάνη, Φλώρινα, Καστοριά, Γρεβενά) και παρουσιάζονται οι παρακάτω στατιστικά σημαντικά διαφορές.

- Επαγγέλματος και περιοχής άσκησης των δραστηριοτήτων στο Ν. Κοζάνης $\chi^2_{(6)} = 1.29$, $p < .05$ και Επαγγέλματος και περιοχής άσκησης των δραστηριοτήτων στο Ν. Καστοριάς $\chi^2_{(6)} = 1.47$, $p < .05$
- Ηλικίας και εποχής του χρόνου στην οποία ασκούνται οι δραστηριότητες 0.023 , $p < .05$ και ηλικίας με το μέσο ενημέρωσης $\chi^2_{(20)} = 3.38$, $p < .05$
- Εκπαίδευσης και εποχής του χρόνου που ασκούνται οι δραστηριότητες $\chi^2_{(9)} = 2.57$, $p < .05$

Παραγοντική ανάλυση ως προς το «περιβάλλον»

Ακολούθως εξετάστηκαν τα ερωτήματα που αφορούν στη δήλωση της στάσης των ερωτώμενων ως προς το «περιβάλλον» (β' μέρος του ερωτηματολογίου, Ερωτήσεις 11, 12, 13, 14, 15, 16, & 17). Μέσω της παραγοντικής ανάλυσης η οποία περιλάμβανε την ανάλυση σε κύριες συνιστώσες (principal components analysis) βρέθηκε ένας παράγοντας που αφορά τη στάση των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον και παρουσιάζεται στον πίνακα 10. Ο παράγοντας αυτός ονομάστηκε «Περιβάλλον». Η αξιοπιστία του β' μέρους του ερωτηματολογίου (στάση των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον) ελέγχθηκε υπολογίζοντας τον Cronbach $\alpha=0.847$

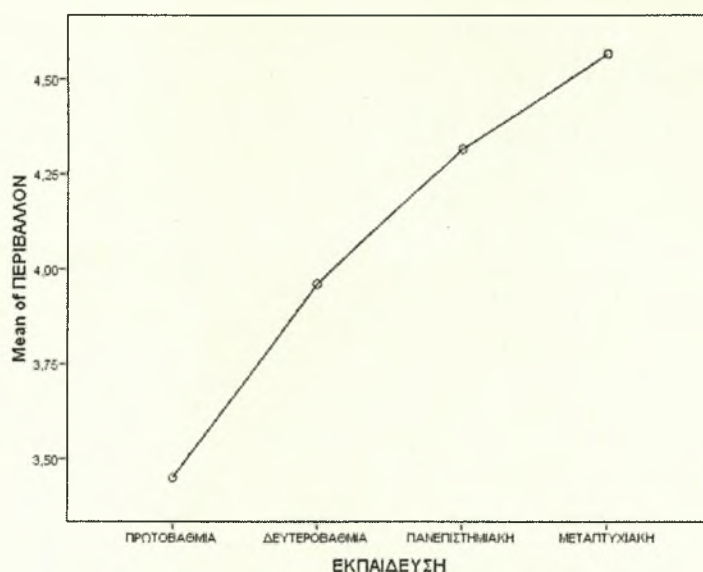
Πίνακας 10. Παραγοντική ανάλυση, δημιουργία παράγοντα «περιβάλλον»

EP. 14	Τουριστική πολιτική	.819
EP. 16	Περιβαλλοντική προστασία	.817
EP. 17	Διαφοροποίηση δραστηριοτήτων	.774
EP. 13	Τουρισμός-περιβάλλον	.752
EP. 15	Βραχυπρόθεσμο κέρδος	.751
EP. 12	Επόμενη γενεά	.712
EP. 11	Ελκυστική περιοχή	.486
Ανάλυση σε κύριες συνιστώσες		

Ανάλυση παράγοντα «περιβάλλοντος» με δημογραφικά

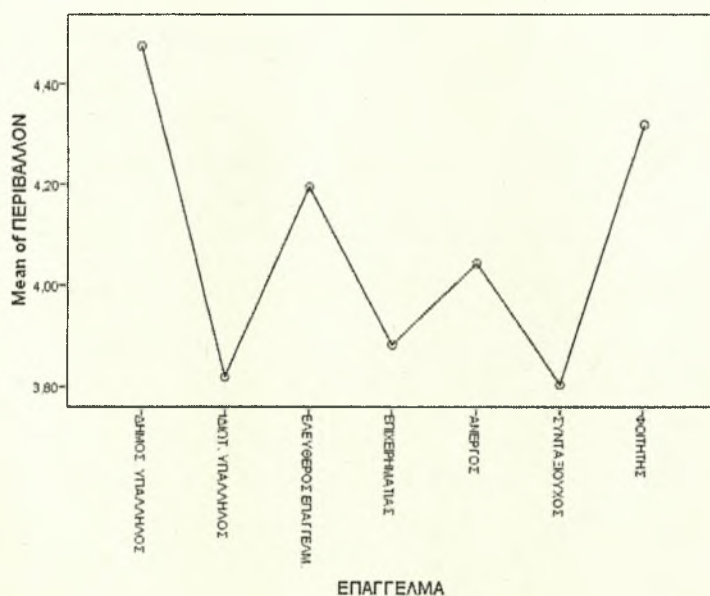
Ο παράγοντας «περιβάλλον» εξετάστηκε ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, εκπαίδευση, επάγγελμα και εισόδημα) και καταγράφηκαν οι στατιστικά σημαντικές διαφορές χρησιμοποιώντας τα στατιστικά μοντέλα: independent sample t-test (t-test για ανεξάρτητα δείγματα) και ανάλυση διακύμανσης με έναν παράγοντα (One-Way ANOVA) και βρέθηκε ότι:

1. Μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου (Εκπαίδευσης) και του παράγοντα «περιβάλλοντος» υπάρχουν στατιστικά σημαντικά διαφορές $F_{(3,294)}=15.983$, $p<.05$ όπως φαίνεται στο σχήμα 5.

Σχήμα 5. Συσχέτιση εκπαίδευσης και παράγοντα «περιβάλλοντος»

2. Μεταξύ του Επαγγέλματος και του παράγοντα «περιβάλλοντος» υπάρχουν στατιστικά σημαντικά διαφορές $F_{(6,292)}=7.870$, $p<.05$ όπως φαίνεται στο Σχ. 6.

Σχήμα 6. Συσχέτιση επαγγέλματος και «περιβάλλοντος»

Κατάταξη των δραστηριοτήτων

Αναφορικά με τη σειρά σπουδαιότητας των δραστηριοτήτων με βάση τη μέση τιμή και την τυπική απόκλιση, έτσι όπως αυτές περιγράφονται στην 6^η ερώτηση (ΕΡ. 6) προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 11.

Πίνακας 11. Σπουδαιότητα των δραστηριοτήτων

Δραστηριότητα	Μ.Τ.	Τυπ. Απ.	δείγμα
πεζοπορία	2,71	1,388	300
ορειβασία	1,68	1,014	300
ορεινή ποδηλασία	1,35	,854	300
κάμπινγκ περιπέτειας	1,76	1,223	300
διάσχιση φαραγγιών	1,48	1,013	300
εναέριο πέρασμα	1,18	,640	300
προσανατολισμός	1,27	,800	300
ανεμοπτερισμός	1,14	,627	300
αλεξίπτωτο πλαγιάς	1,16	,624	300
paintball	1,48	1,055	300
σκι (χειμ. - θαλάσσιο)	2,11	1,339	300
ski jet (χειμ. - θαλάσσιο)	1,61	1,173	300
ιπασία	1,43	,971	300
παρατήρηση πουλιών	1,32	,860	300
τοξοβολία	1,30	,812	300
αναρρίχηση	1,27	,761	300
καταρίχηση	1,22	,729	300
ράφτιγκ	1,34	,931	300
μονοράφτ	1,11	,528	300
κανό	1,30	,762	300
καγιάκ	1,26	,743	300
ιστιοσανίδα	1,20	,707	300
κωπηλασία	1,38	,863	300
ιστιοπλοΐα	1,21	,703	300
snowboard	1,64	1,164	300

Παραγοντική ανάλυση των δραστηριοτήτων

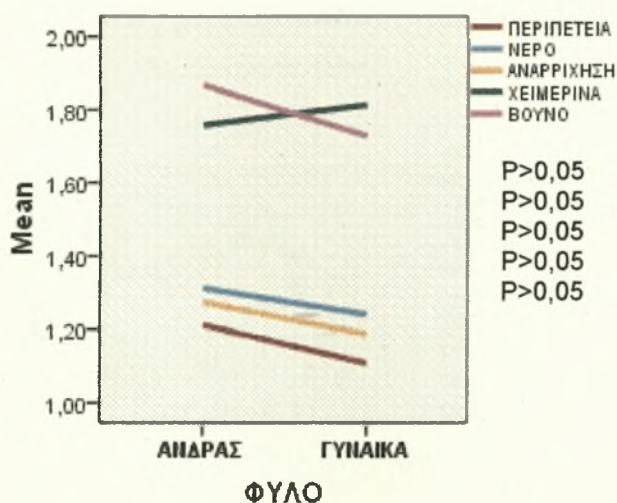
Μέσω της παραγοντικής ανάλυσης (πίνακας 12) η οποία περιλαμβάνει την ανάλυση σε κύριες συνιστώσες (principal components analysis) και μέγιστης πιθανοφάνειας (maximum likelihood) και στη συνέχεια την ορθογώνια περιστροφή των αξόνων (varimax), βρέθηκαν πέντε παράγοντες (F1, F2, F3, F4, F5) που αφορούν στα κριτήρια επιλογής όλων των παραπάνω δραστηριοτήτων. Η αξιοπιστία των δραστηριοτήτων ελέγχθηκε υπολογίζοντας το συντελεστή Cronbach $\alpha=0.889$. Η τιλοποίηση που έγινε, έχει ως εξής: (F1) Δραστηριότητες σχετιζόμενες με «περιπέτεια»: ανεμοπτερισμός, αλεξίπτωτο πλαγιάς, εναέριο πέρασμα. (F2) Δραστηριότητες στο «νερό»: κανό, καγιάκ, μονοράφτ, κωπηλασία, ράφτιγκ. (F3) Δραστηριότητες «αναρριχητικές»: αναρρίχηση, καταρρίχηση. (F4) Δραστηριότητες «χειμερινές»: σκι (χειμερινό-θαλάσσιο), σκιτζετ και snowboard. (F5) Δραστηριότητες «βουνού»: διάσχιση φαραγγιών, κάμπινγκ περιπέτειας, πεζοπορία, ορειβασία, ορεινή ποδηλασία.

Πίνακας 12. Παραγοντική ανάλυση των δραστηριοτήτων

	F1	F2	F3	F4	F5
ανεμοπτερισμός	,869				
αλεξίπτωτο πλαγιάς	,838				
εναέριο πέρασμα	,554				
τοξοβολία					
paintball					
καγιάκ		,814			
κανό		,763			
μονοράφτ	,414	,624			
κωπηλασία		,494			
ράφτιγκ		,469			
αναρρίχηση			,862		
καταρρίχηση			,767		
προσανατολισμός					
ιπασία					
σκιτζέτ (χειμ- θαλάσσιο)				,797	
σκι (χειμ- θαλάσσιο)				,678	
snowboard				,563	
διάσχιση φαραγγιών					,692
κάμπινγκ περιπέτειας					,537
πεζοπορία					,492
ορειβασία					,429
ορεινή ποδηλασία					,415
παρατήρηση πουλιών					

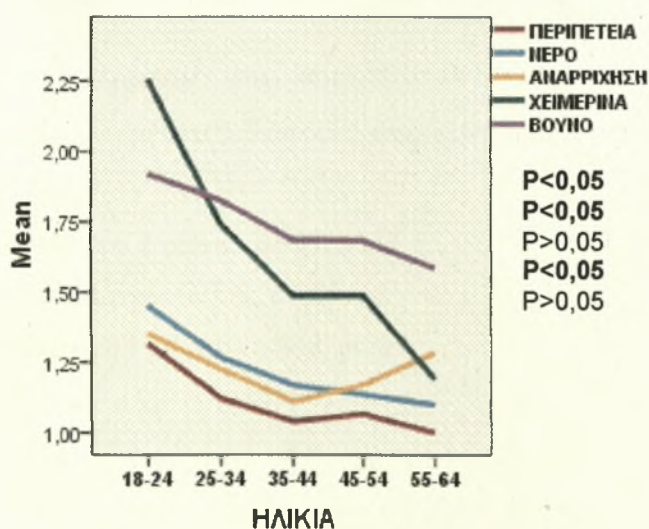
Ακολούθως αποδόθηκαν τα γραφήματα των πέντε παραγόντων (F) με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, ενώ δίπλα σε κάθε γράφημα ενσωματώθηκε η τιμή “p value” για να καθοριστούν οι στατιστικά σημαντικές διαφορές. Χρησιμοποιήθηκαν τα στατιστικά μοντέλα: independent sample t-test και One-Way ANOVA

1) Μεταξύ φύλου (άνδρας- γυναίκα) και των πέντε (F1, F2, F3, F4, F5) παραγόντων δεν διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Το σχήμα 7 περιγράφει την κατάσταση.

Σχήμα 7. Συσχέτιση φύλου με τους παράγοντες F

2) Μεταξύ Ηλικίας και των πέντε (F1, F2, F3, F4, F5) παραγόντων διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις δραστηριότητες. Το σχήμα 8 περιγράφει την κατάσταση.

Σχήμα 8. Συσχέτιση ηλικίας με τους παράγοντες F

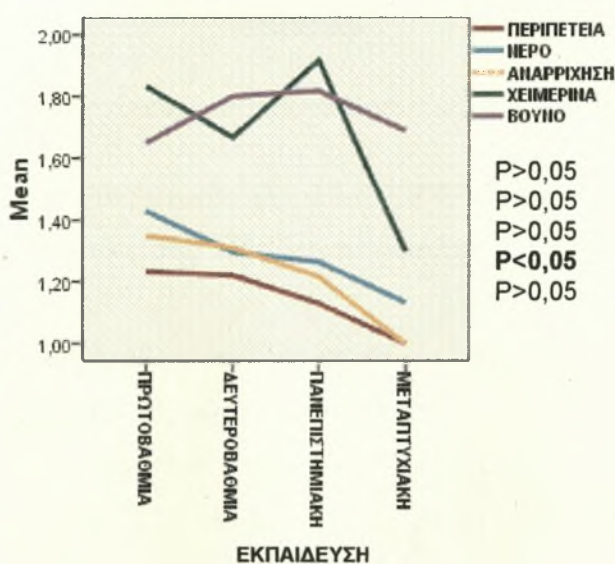
F1: δραστηριότητες περιπέτειας $F_{(4,293)} = 3.558, p < .05$

F2: δραστηριότητες νερού $F_{(4,293)} = 3,837, p < .05$ και

F4: χειμερινές δραστηριότητες $F_{(4,293)} = 10,429, p < .05$

3) Μεταξύ μορφωτικού επιπέδου (εκπαίδευσης) και των (F1, F2, F3, F4, F5) παραγόντων διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικά διαφορές μόνο στις χειμερινές δραστηριότητες. Το σχήμα 9 περιγράφει την κατάσταση.

F4: χειμερινές δραστηριότητες $F_{(3,295)} = 2,846, p < .05$

Σχήμα 9. Συσχέτιση Εκπαίδευσης με τους παράγοντες F

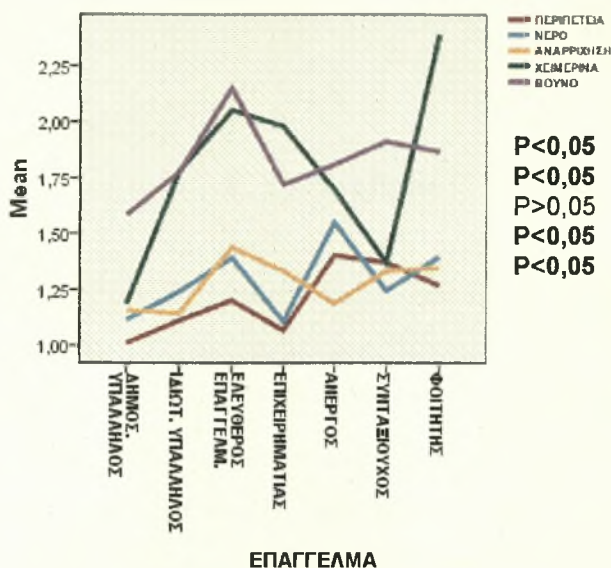
4) Μεταξύ Επαγγέλματος και των (F1, F2, F3, F4, F5) παραγόντων, διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικά διαφορές στις εξής δραστηριότητες. Το σχήμα 10 περιγράφει την κατάσταση.

F1: δραστηριότητες περιπέτειας $F_{(6,293)} = 2,444, p < .05$

F2: δραστηριότητες νερού $F_{(6,293)} = 2,732, p < .05$

F4: χειμερινές δραστηριότητες $F_{(6,293)} = 10,848, p < .05$

F5: δραστηριότητες βουνού $F_{(6,293)} = 2,443, p < .05$

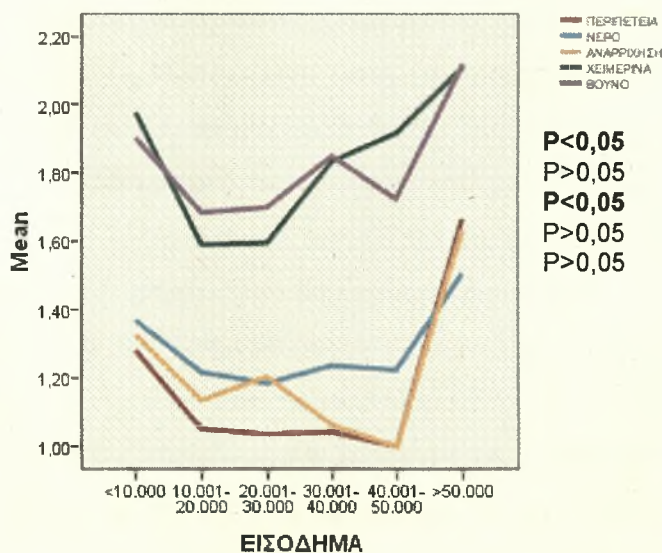

Σχήμα 10. Συσχέτιση Επαγγέλματος με τους παράγοντες F

5) Μεταξύ Εισοδήματος και των (F1, F2, F3, F4, F5) παραγόντων διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικά διαφορές στις εξής δραστηριότητες. Το σχήμα 11 περιγράφει την κατάσταση.

F1: δραστηριότητες περιπέτειας $F_{(5,285)} = 4,994, p < .05$

F3: δραστηριότητες αναρρίχησης $F_{(5,285)} = 2,303, p < .05$

Σχήμα 11. Συσχέτιση Εισοδήματος με τους παράγοντες F

V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας, η οποία χαρακτηρίζεται ως μια ορεινή περιοχή, με πλούσιο γεωμορφολογικό ανάγλυφο, αποτελεί σημαντικό προορισμό πολλών ατόμων που επιλέγουν να ασκήσουν δραστηριότητες αειφορικού τουρισμού. Οι ορεινές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας (Φλώρινα, Κοζάνη, Γρεβενά, Καστοριά) εμφανίζουν μοναδικό πολιτισμικό πλούτο, ευπαθή οικονομία, μείωση του πληθυσμού και των παραδοσιακών δραστηριοτήτων, ευαίσθητη βιοποικιλότητα και μπορούν να αντιμετωπίσουν τα ζητήματα αυτά με την συμβολή του βιώσιμου τουρισμού. Οι ορεινοί όγκοι της περιοχής ανήκουν στις λίγες περιοχές οι οποίες προσφέρουν έναν μοναδικό συνδυασμό φυσικής ομορφιάς με την πλούσια βιοποικιλότητα από τη μία πλευρά και από την άλλη την ποικιλομορφία πολιτισμού, παραδόσεων και ιστορίας. Η περιοχή αποτελεί μια σημαντική “αποθήκη” επιφανειακού νερού (λίμνες και ποτάμια), ενέργειας (ΔΕΗ, Πτολεμαΐδα - Κοζάνη - Φλώρινα) πλούσιας βιοποικιλότητας (Βούρινος, Βάλια κάλντα), φυσικών διαθεσίμων και ορυκτού πλούτου (λιγνίτης). Αυτά τα ζωτικά οικοσυστήματα μέσα στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης πρέπει να διατηρηθούν και οι φυσικοί τους πόροι να διαχειρίζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να προστατεύονται παράλληλα και τα ορεινά οικοσυστήματα και ο ορεινός πολιτισμός. Λαμβάνοντας υπόψη τις βασικές προϋποθέσεις και τα χαρακτηριστικά του αειφορικού τουρισμού, η ικανότητα της περιοχής να ακολουθήσει ένα τέτοιο δρόμο, αντικατοπτρίζεται στο βαθμό με τον οποίο είναι εφικτή η προστασία και η διατήρηση των βιολογικών διαθεσίμων, η βιοποικιλότητα, η εξοικονόμηση πόρων για την χρηματοδότηση μέτρων προστασίας και διατήρησης του περιβάλλοντος και η ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Σημαντικός είναι ο και παράγοντας της εκπαίδευσης της τοπικής κοινωνίας, η ενθάρρυνση της προστασίας του περιβάλλοντος και η ουσιαστική συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης (Δυτ. Μακεδονία Επιχειρηματικός Οδηγός, 2007).

Βασικό σκοπό της έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση με τη χρήση ερωτηματολογίου των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των ατόμων τα οποία επιλέγουν δραστηριότητες βιώσιμου τουρισμού στην περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας. Διερευνήθηκε η στάση των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον και ελέγχθηκε με ποιο τρόπο τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα και

εισόδημα) επηρεάζουν την επιλογή μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας, την περιοχή στην οποία αυτή θα πραγματοποιηθεί, τον τόπο διαμονής και τον τρόπο ενημέρωσης. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα στηρίζουν τις αρχικές ερευνητικές και στατιστικές υποθέσεις.

Οι αιφορικές δραστηριότητες λειτουργούν ως στοιχείο τουριστικής έλξης για την Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας και τα χωρικά στοιχεία (περιοχές) αποτελούν μέρος ενός συστήματος που επηρεάζει τα χρονικά στοιχεία (εποχές) κατά τη διάρκεια των εξορμήσεων των συμμετεχόντων για την άσκηση των δραστηριοτήτων τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχέση μεταξύ της απόστασης που διανύει ο τουρίστας ανάμεσα στον τόπο προορισμού και στον τόπο διαμονής. Ο επισκέπτης από τις πιο μακρινές περιοχές (π.χ. Αττική) διαμένει λιγότερες μέρες ανά τουριστική περίοδο, σε σχέση με τους επισκέπτες των κοντινότερων γεωγραφικά περιοχών. Η αύξηση ωστόσο της κινητικότητας των ατόμων, ως φυσική συνέπεια του πολλαπλασιασμού των ιδιωτικής χρήσης μεταφορικών μέσων και των μικρής διάρκειας διακοπών “weekend” συμβάλλει στην ενεργοποίηση πρόσθετων τουριστικών ροών, μικρής διάρκειας παραμονής, προς τους ορεινούς όγκους και διαπιστώνεται και σε αντίστοιχη έρευνα (Carraud, 2001). Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με αντίστοιχες έρευνα των Higham & Hinch (2003), Nogawa και συν., (1996), οι οποίοι περιγράφουν μια καθαρή συσχέτιση μεταξύ απόστασης και προορισμού. Όσον αφορά στη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των αιφορικών δραστηριοτήτων και της ευρύτερης περιοχής, σημαντική παρουσιάζεται και η αλληλεπίδραση μεταξύ Πολιτείας, τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστών έτσι ώστε να υποστηριχθεί σθεναρά το νέο μοντέλο της αιφόρου ανάπτυξης στη Δυτική Μακεδονία, το οποίο συνδυάζει οικονομική ανάπτυξη με σεβασμό στο περιβάλλον και κοινωνική προστασία. Η περιοχή βέβαια ως ορεινή και ο τουριστικός της προσανατολισμός διαφέρει ασφαλώς από τον παράκτιο. Η συνειδητοποίηση της φυσικής ομορφιάς της περιοχής, η επιθυμία των τουριστών για επαφή με τη φύση, η αναζήτηση ενός διαφορετικού τρόπου ζωής, δημιουργούν την απαίτηση για περιβαλλοντική προστασία και συντείνουν στη δημιουργία ενός νέου ρεύματος τουριστών. Το αυξημένο ενδιαφέρον συμβάλλει ταυτόχρονα στη συνειδητοποίηση της αξίας της Περιφέρειας Δ.Μ. τόσο από τους μόνιμους κατοίκους όσο και από τους κρατικούς φορείς, επιταχύνοντας ή ενισχύοντας τα μέτρα ορθής διαχείρισης και προστασίας της περιοχής.

Τα άτομα που επιλέγουν αιφορικές δραστηριότητες ανήκουν στην αρχική και μέση ενηλικίωση, διαμένουν στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα του δείγματος και έχουν μέσο προς υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (Δευτεροβάθμια και Πανεπιστημιακή). Η μεταβλητή

εισοδήματα δείχνει ότι χαμηλά και μεσαία εισοδήματα που εκφράζονται από φοιτητές και δημόσιους ή ιδιωτικούς υπαλλήλους ασκούν με μεγαλύτερη προτίμηση τις δραστηριότητες αυτές. Τα αποτελέσματα της έρευνας συμφωνούν με τα ευρήματα αντίστοιχης έρευνας για τα αθλήματα περιπέτειας στην Ελλάδα στην οποία η σύνθεση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των ατόμων είναι παρόμοια (Τσαπραίλη, 2005). Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και από την έρευνα για την τουριστική τυπολογία στην Ελλάδα (Υφαντίδου και συν., 2010).

Το μορφωτικό επίπεδο σε συνάρτηση με τις δραστηριότητες, αποτυπώνεται στα συγκριτικά υψηλά ποσοστά των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και βρίσκονται ή έχουν ολοκληρώσει Πανεπιστημιακές σχολές. Όπως διαφαίνεται από τη συνολική εικόνα, τα υψηλά ποσοστά των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια, και την Πανεπιστημιακή εκπαίδευση, λειτουργούν ενδεικτικά, υποδηλώνοντας την ύπαρξη μιας τάσης και στο γενικό πληθυσμό ότι η γνώση και η μάθηση δίνει το ερέθισμα για αναζήτηση νέων εμπειριών και ευκαιριών στη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου των ατόμων.

Όσον αφορά την ανάλυση των αναπτυξιακών τουριστικών χαρακτηριστικών της Δ. Μακεδονίας, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι αυτές παραμένουν ισχυρές, με πιο προτιμητέα περιοχή για την υλοποίηση των δραστηριοτήτων το Νομό Γρεβενών, με την πληθώρα και την εναλλαγή των φυσικών στοιχείων (Βενέτικος ποταμός, χιονοδρομικό κέντρο Βασιλίτσας). Στην περιοχή επικρατούν ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες για την ανάπτυξη αειφορικών δραστηριοτήτων, που υποστηρίζουν την πλούσια φυσική ομορφιά και την καθιστούν προσπελάσιμη όλες τις εποχές του έτους. Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν πολυάριθμα αρχαιολογικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά μνημεία και παραδοσιακά κτίρια. Σημαντική δε είναι και η «άυλη» πολιτιστική κληρονομιά στην οποία περιλαμβάνονται ήθη, έθιμα, παραδόσεις καθώς και οι δράσεις και τα έργα που καταδεικνύουν την αρμονική συνύπαρξη φυσικού περιβάλλοντος και ανθρωπίνων παρεμβάσεων (αναβαθμίδες, νερόμυλοι, πέτρινα γεφύρια στο Βόιο και τα Γρεβενά). Η περιοχή μελέτης αποτελεί ιδανικό προορισμό για σύντομες αποδράσεις από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Σε περίπου μια ώρα από την Θεσσαλονίκη και πέντε ώρες από την Αθήνα, μπορεί κάποιος να την προσεγγίσει. Η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας δεν έχει συνδέσει το προφίλ της με εικόνες μαζικού τουρισμού. Το γεγονός αυτό συντελεί σε μεγάλο βαθμό στη διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και στην ύπαρξη ευκαιριών για ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού.

Σχετικά με το θέμα της πληροφόρησης η πλειονότητα του δείγματος ενημερώνεται από το Internet, τα περιοδικά και από συστάσεις φίλων, η δε διάρκεια παραμονής τους δεν υπερβαίνει τη μία εβδομάδα. Τα περισσότερα άτομα ξοδεύουν λίγα χρήματα ανά εξόρμηση και προτιμούν να διαμένουν σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενοδοχεία τριών αστέρων.

Από τον έλεγχο των υποθέσεων με τη μέθοδο του χ^2 test μεταξύ των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος και της περιοχής που επιλέγει να ασκήσει κάποιος τις δραστηριότητες του, διαπιστώθηκε ότι μεταξύ Επαγγέλματος και άσκησης των δραστηριοτήτων τόσο στο Νομό Κοζάνης όσο και της Καστοριάς παρουσιάζεται ισχυρή εξάρτηση. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η συνάφεια μεταξύ Ηλικίας των συμμετεχόντων και εποχής του χρόνου που ασκούνται οι δραστηριότητες καθώς ηλικίας και μέσου ενημέρωσης. Οι νέες ηλικίες προτιμούν το Ιντερνέτ. Σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξάρτηση μεταξύ μορφωτικού επιπέδου και εποχής του χρόνου για την άσκηση των δραστηριοτήτων.

Σχετικά με τη στάση των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον η συντριπτική πλειονότητα πιστεύει ότι η περιβαλλοντική προστασία μέσα στο πλαίσιο της αειφορίας πρέπει να αποτελεί θέμα προτεραιότητας για την Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας. Η έρευνα βέβαια εντοπίζει τη θετική στάση των συμμετεχόντων και την ισχυρή απαίτηση τους για περιβαλλοντικά συμβατές πολιτικές και δράσεις τόσο από την πλευρά των επιχειρήσεων όσο και από την πλευρά των θεσμικών οργάνων της Πολιτείας για την συνύπαρξη περιβάλλοντος και οικονομίας με στόχο την κοινωνική ευημερία. Όσον αφορά βέβαια το κλασικό ερώτημα έτσι όπως διατυπώθηκε από την WCED (1987), στην έκθεση τους με τίτλο "our common future" η συντριπτική πλειονότητα συμφωνεί με τη δήλωση ότι «είμαστε υποχρεωμένοι να παραδώσουμε στις επόμενες γενεές αναλλοίωτο το φυσικό περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους που κληρονομήσαμε». Η υψηλής αποδοχής αυτή διαπίστωση βρίσκει σύμφωνο και το κοινό του Ηνωμένου Βασιλείου το οποίο σε σχετική έρευνα απαντά καταφατικά (English tourist board and employment department group, 1991). Η αλήθεια είναι ότι στο συγκεκριμένο ερώτημα, εύκολα λέει κανείς το ναι, δυσκολότερα όμως υλοποιεί μια τέτοια απόφαση. Σχετικά με το θέμα της συσχέτισης των εννοιών τουρισμού και του περιβάλλοντος η απαντήσεις είναι σχεδόν ομόφωνες. Όταν υπάρχει υγιής οικονομία ο πελάτης-καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να προγραμματίσει τις δραστηριότητες του άνετα, αφού τα έσοδά του θα βρίσκονται σ' ένα αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο. Αυτονόητο είναι ότι για να προσελκύσει μια περιοχή τουρίστες για παρόμοιες δραστηριότητες θα πρέπει να υπάρχουν σχέσεις με τις περιοχές προέλευσης και

ειδικά με τις γειτονικές να είναι καλές. Το πιο βασικό όμως είναι το φυσικό περιβάλλον. Η περιοχή έρευνας, διαθέτει πολλές περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, όπως εθνικούς δρυμούς (Πίνδος) αισθητικά δάση (Γράμμος), σπάνια βιοποικιλότητα (Βούρινος, κοιλάδα μεσσιανού νερού), άριστες κλιματολογικές συνθήκες και μια σημαντική (αρχαία και βυζαντινή) πολιτιστική κληρονομιά (Ελίμεια-Αιανή και Καστοριά). Επίσης δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στα έργα υποδομής ώστε να αναδειχθεί το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν και η πρόσβαση να είναι ασφαλέστερη και ταχύτερη (Εγνατία οδός). Η ύπαρξη του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας και του ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα για την περιοχή και τον αναπτυξιακό σχεδιασμό με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη της. Το γεγονός αυτό ενισχύεται και από το πλήθος και το είδος των τμημάτων που λειτουργούν σε αυτά τα Τριτοβάθμια ιδρύματα.

Η διαπίστωση μέσω της έρευνας ότι είναι επιτακτική η ανάγκη για τη διαμόρφωση μιας περιβαλλοντικής πολιτικής, βρίσκει πρόσφορο έδαφος στη συντριπτική πλειονότητα του δείγματος. Ο τουρισμός και η αναψυχή έχουν γίνει μια από τις πιο σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες στη χώρα μας και στην περιοχή έρευνας. Ο τουρισμός φέρνει εισόδημα και δουλειές, συμβάλλει στην κατανόηση της διαφορετικότητας των άλλων, συμβάλλει στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και στην ανάπτυξη των δημόσιων και ιδιωτικών υποδομών, που με τη σειρά τους έχουν κοινωνικά και οικονομικά οφέλη. Όμως προσοχή ενδέχεται κάποιες μορφές τουρισμού και δραστηριοτήτων να προκαλέσουν καταστροφή βιοτόπων, υποβάθμιση τοπίων, ανταγωνισμό για τους φυσικούς πόρους και τις συνακόλουθες υπηρεσίες. Επιπλέον, οι τοπικοί πληθυσμοί μπορεί να υποστούν την απώλεια των παραδόσεων τους και να εξαρτηθούν υπέρ του δέοντος από τη βραχυπρόθεσμη επιδίωξη του κέρδους από το τουριστικό εισόδημα.

Σχετικά με το θέμα των τουριστικών επιχειρήσεων και της ικανότητας τους για περιβαλλοντική προστασία, ως πηγής ικανοποίησης των τουριστών και μακροχρόνιας επιβίωσης των επιχειρήσεων η έρευνα διαπιστώνει απόλυτη συμφωνία. Με δεδομένο ότι η τουριστική οικονομία πρέπει να αντιλαμβάνεται το περιβάλλον ως "στοιχείο του ενεργητικού" της είναι αυτονόητο ότι ένα λιγότερο ελκυστικό περιβάλλον σημαίνει μειωμένη ζήτηση για τις τουριστικές επιχειρήσεις που βρίσκονται στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας. Η προηγούμενη διαπίστωση ότι οι ελκυστικά τουριστικά περιοχές παρουσιάζουν σχετικά πολύ υψηλότερο κίνδυνο περιβαλλοντικής υποβάθμισης σε σχέση με τις λιγότερο ελκυστικές ενισχύει την εκτίμηση των ερωτώμενων για περαιτέρω περιβαλλοντική προστασία. Μια προληπτική επομένως πρωτοβουλία από την πλευρά των

τουριστικών επιχειρήσεων απέναντι σε υπαρκτά περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής και στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που ο αειφορικός τουρισμός με τις παραπάνω ήπιες δραστηριότητες θα μπορούσε να προκαλέσει, εμπίπτει άμεσα στην οπτική τους. Οι συμμετέχοντες συμφωνούν επίσης ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις πρέπει να κατανοήσουν ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη μακροχρόνια επιβίωση τους, την προστασία του περιβάλλοντος, διότι αυτό αυξάνει την ικανοποίηση των τουριστών και εξασφαλίζει την ευημερία των επιχειρήσεων. Τα ευρήματα αυτά είναι σε συμφωνία με τα ευρήματα σχετικής έρευνας του Συνδέσμου Ελληνικών Επιχειρήσεων Τουρισμού (ΣΕΤΕ, 2002).

Σχετικά με τη στάση των ερωτώμενων ως προς το περιβάλλον (ερωτήματα 11-17) ο νέος παράγοντας ο οποίος προέκυψε ονομάστηκε «περιβάλλον» ο οποίος στη συνέχεια αναλύθηκε ως προς τα δημογραφικά του χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, εκπαίδευση, επάγγελμα και εισόδημα) και καταγράφηκαν οι στατιστικά σημαντικές διαφορές αξιοποιώντας τα διάφορα στατιστικά μοντέλα. Στατιστικά σημαντικές διαφορές διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν μεταξύ εκπαίδευσης και περιβάλλοντος και μεταξύ επαγγέλματος και περιβάλλοντος. Προέκυψε ότι με την αύξηση του μορφωτικού επιπέδου, μεγαλώνει και η περιβαλλοντική ευαισθησία με στόχο την περιβαλλοντική προστασία. Όσον αφορά το επάγγελμα διαπιστώθηκε ότι δημόσιοι, ιδιωτικοί υπάλληλοι και φοιτητές παρουσιάζουν υψηλότερη ευαισθησία για την περιβαλλοντική προστασία. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνονται από αντίστοιχα ευρήματα για την αειφόρο ανάπτυξη στις τουριστικές επιχειρήσεις (Carr, 2003; Κιλιπίρης, 2005).

Σχετικά με την ταξινόμηση όλων των δραστηριοτήτων οι περισσότερο προτιμώμενες δραστηριότητες στην περιοχή έρευνας με σειρά προτίμησης εμφανίζονται να είναι: η πεζοπορία, στο σκι, το κάμπινγκ περιπέτειας, το snowboard και η ορειβασία. Η κατάταξη αυτή φαίνεται να συνάδει με τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της Δυτικής Μακεδονίας η οποία χαρακτηρίζεται από μέσο - υψηλό υψόμετρο, βουνά με σημαντική χιονόπτωση, ήπιο ανάγλυφο και συνδυασμό σημαντικών λιμνών (Πρέσπες, Βεγορίτιδα, Καστοριά) και ποταμών (Αλιάκμονας, Βενέτικος). Αντίθετα πολύ χαμηλή προτίμηση εμφανίζονται να έχουν οι δραστηριότητες όπως: το monograft, ο ανεμοπτερισμός, η ιστιοπλοΐα, και το εναέριο πέρασμα. Ερμηνεύσιμη με βάση τα φυσιογραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής εμφανίζεται να είναι και η χαμηλή προτίμηση που δείχνουν οι ερωτώμενοι στις παραπάνω δραστηριότητες. Όσον αφορά στις προτιμώμενες δραστηριότητες της έρευνας αυτές είναι σε συμφωνία με άλλες που περιγράφονται στον Ελληνικό χώρο (Λύτρας, 2002) και ερμηνεύονται επί το πλείστον ως απόρροια ενός

αριθμού φυσιολατρικών κινήτρων και τοπίου και στη συνέχεια αθλητικών και αναψυχικών δραστηριοτήτων. Η ορειβασία π.χ. έχει τις ρίζες της, στην ιδέα της εσωτερικής πλήρωσης των ατόμων, μέσω της αντιπαράθεσής τους με τους ορεινούς όγκους και κατ' επέκταση με τους νόμους της φύσης. Σ' αυτήν την αντιπαράθεση το άτομο μπορεί να ελέγξει τις δυνάμεις του και ίσως να υπερβεί τα όριά του. Αυτά τα κίνητρα εμπεριέχουν μια αρχέγονη διάσταση και μερικές συμπληρώνονται και από μια σύγχρονη διάσταση στην οποία τα άτομα τοποθετούνται σε εξέχουσα θέση και φέρουν διακριτά status, στο κοινωνικό σύνολο που δρουν.

Οι πέντε νέοι ομαδοποιημένοι παράγοντες οι οποίοι προέκυψαν αφορούν στα κριτήρια επιλογής όλων των δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες οι οποίες ενσωματώνονται στους πέντε νέους παράγοντες παρουσιάζουν συνάφεια ως προς το αντικείμενο μεταξύ τους και είναι: δραστηριότητες περιπέτειας, δραστηριότητες στο νερό, αναρριχητικές δραστηριότητες, χειμερινές δραστηριότητες και δραστηριότητες βουνού.

Σχετικά με το φύλο των ερωτώμενων και τους παράγοντες δεν διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Αυτό σημαίνει ότι το φύλο δεν επιδρά σημαντικά στη διαφοροποίηση των ανθρώπινων αναγκών και ότι αυτό που περισσότερο επιδρά είναι τα άλλα δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως ηλικία, εκπαίδευση επάγγελμα και εισόδημα.

Αναφορικά με την ηλικία και τους πέντε παράγοντες διαπιστώθηκε ότι οι χειμερινές δραστηριότητες, δραστηριότητες περιπέτειας, και νερού σχετίζονται άμεσα με την ηλικιακή κατηγορία και είναι πιο επιθυμητές στις νέες ηλικίες σε σχέση με τις μεγαλύτερες. Σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων πρόεκυψε ότι οι στατιστικά σημαντικές διαφορές επικεντρώνονται μόνο στις χειμερινές δραστηριότητες στις οποίες τόσο το χαμηλό, όσο και το μέσο-υψηλό επίπεδο παρουσιάζει ενδιαφέρον. Όσον αφορά στο επάγγελμα οι στατιστικά σημαντικές διαφορές επικεντρώνονται στους παράγοντες: περιπέτεια, νερό, βουνό και χειμερινές δραστηριότητες. Ελεύθεροι επαγγελματίες και φοιτητές δείχνουν προτίμηση στις χειμερινές δραστηριότητες. Σχεδόν όλα τα επαγγέλματα δείχνουν υψηλή προτίμηση στις δραστηριότητες βουνού. Ενώ στις δραστηριότητες περιπέτειας και νερού παρουσιάζεται μια προτίμηση όλων των επαγγελμάτων αλλά σε χαμηλότερο βαθμό σε σχέση με τους άλλους παράγοντες. Σχετικά με το εισόδημα ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παράγοντες περιπέτεια και αναρρίχηση όπου διαπιστώνετε ότι τα πολύ χαμηλά και τα πολύ υψηλά εισοδήματα δείχνουν μια ιδιαίτερη προτίμηση. Στα ίδια ευρήματα καταλήγει και η έρευνα που αναφέρεται (Tsartas και συν., 2000).

Από την σύγκριση των ευρημάτων της έρευνας προκύπτει ότι η ηλικία στις τουριστικές δραστηριότητες φαίνεται να παίζει έναν σημαντικό ρόλο, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την έρευνα των Douvis & Douvis, (2000), η οποία υποστηρίζει ότι τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες νεαρής ηλικίας δείχνουν ισχυρή προτίμηση σε αντίστοιχες με την έρευνα μας δραστηριότητες ενώ το ενδιαφέρον αυτό μειώνεται με την αύξηση της ηλικίας. Όσον αφορά στις δραστηριότητες περιπέτειας οι νεαρές ηλικίες ποθούν τη δραστηριότητα αυτή και αυτό επιβεβαιώνεται και από παρόμοια έρευνα των Gibson & Yiannakis (2002). Αντίστοιχα ευρήματα παρουσιάζει και η έρευνα Carr (2001), η οποία υποστηρίζει ότι η δραστηριότητες αναψυχής δεν συνδυάζονται με τα δύο φύλα και παρατηρούνται κυρίως στη νεαρή ηλικία.

Από την έρευνα διαπιστώνεται η σπουδαιότητα της ανάλυσης των προτιμήσεων και επιβεβαιώνεται ο σημαντικός ρόλος των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών για την άσκηση της ορθής τουριστικής πολιτικής στη Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας. Η απουσία βέβαια του ελέγχου ροής των επισκεπτών ή η άσκηση δραστηριοτήτων μη συμβατών με την ευαισθησία του χώρου μπορούν να τραυματίσουν ανεπανόρθωτα το οικοσύστημα. Οι τοπικοί παράγοντες συνειδητοποιώντας αυτή την πραγματικότητα ορθόν είναι να επιδιώξουν την διατήρηση και ανάδειξη των φυσικών χαρακτηριστικών της περιοχής. Οι τουριστικοί παράγοντες να στηρίξουν την προσέλκυση των τουριστών στηριζόμενοι στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής.

VI. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι περισσότερο προτιμώμενες δραστηριότητες στην περιοχή της έρευνας, είναι με σειρά προτεραιότητας: η πεζοπορία, το σκι, το κάμπινγκ περιπέτειας, το snowboard και η ορειβασία και αυτό συνάδει με τα φυσιογραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Όσον αφορά τη δήλωση στάσης των συμμετεχόντων, ως προς το περιβάλλον, η πλειονότητα παρουσιάζει υψηλή ευαισθησία ως προς την περιβαλλοντική προστασία. Οι παράγοντες που επηρεάζουν αυτήν την ευαισθησία είναι: α) το μορφωτικό τους επίπεδο: Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο αντίστοιχη παρουσιάζεται και η ευαισθησία ως προς το περιβάλλον. β) το Επάγγελμα: Δημόσιοι υπάλληλοι και φοιτητές δείχνουν περισσότερη άνεση σε σχέση με τις άλλες επαγγελματικές κατηγορίες ως προς το περιβάλλον. Αναφορικά με τη σχέση των πέντε ομαδοποιημένων παραγόντων (περιπέτεια, νερό, αναρρίχηση, βουνό, και χειμερινές δραστηριότητες) έτσι όπως προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση όλων των δραστηριοτήτων, διαπιστώθηκε ότι: α) Οι νέες ηλικίες προτιμούν περισσότερο δραστηριότητες: περιπέτειας, νερού και χειμερινές. β) Τα άτομα μέσου και υψηλού μορφωτικού επιπέδου προτιμούν χειμερινές δραστηριότητες και γ) Τα πολύ μικρά και τα πολύ μεγάλα εισοδήματα σε σχέση, με τα μεσαία προτιμούν δραστηριότητες περιπέτειας και αναρρίχησης. Τα αποτελέσματα αυτά συσχετίζονται άμεσα και με τα ευρήματα άλλων ερευνών τα οποία καταλήγουν σε αντίστοιχα συμπεράσματα (Κιλιπίρης, 2006; Τσαπραίλη, 2005).

Γενικά η Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας (Γρεβενά, Φλώρινα, Κοζάνη, Καστοριά) παρουσιάζει ευοίωνες προοπτικές στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων αειφορικού τουρισμού. Προκειμένου η τάση αυτή να εδραιωθεί και να ενισχυθεί περαιτέρω, θα μπορούσε να προταθεί ο σχεδιασμός ενός προγράμματος τόσο προς το κοινό, όσο και προς τους τουριστικούς επιχειρηματίες και την Πολιτεία με στόχο όχι μόνο στην αύξηση της προσέλευσης μέσω και μεγαλύτερων ηλικιών και εισοδημάτων, αλλά και στην διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, προκειμένου να διευρυνθεί το περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό όφελος για τη Δυτική Μακεδονία. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι ο βιώσιμος τουρισμός, θα αποτελέσει στο άμεσο μέλλον

μια νέα, πολύπλευρη αναπτυξιακή δυνατότητα, για την ευρύτερη της Δυτικής Μακεδονίας περιοχή.

VII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βελισσαρίου, Ε. (2000). *Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Boers, B. & Cottrell, S. (2007). Sustainable tourism infrastructure planning. A GIS approach. *Tourism Geographies* 9(1), 1-21.
- Buckley, R. & Pannell, J. (1990). Environmental impacts of tourism and recreation in National Parks and conservation reserves. *Journal of Tourism Studies*, 1(1), 24-32.
- Burns, P.H. & Holden, A. (1995). *Tourism, a new perspective*. UK: Prentice Hall International.
- Butler, R., Hall, C.M., & Jenkins, J.M. (1998). *Tourism and recreation in rural areas chichester*. John Wiley and Sons.
- Butler, R.V. (1990). Alternative Tourism: pious hope or Trojan horse. *Journal of Travel Research*, 28(3), 40-45.
- Butler, R.W. (1999). Sustainable tourism: a state of the art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7-25.
- Carr, A. (2003). Ecotourism, wilderness and mountains: issues, strategies and regional development in New Zealand. *Journal of Ecotourism*, 2(2), 127-135.
- Carr, N. (2001). An exploratory study of gendered differences in young tourists perception of danger within London. *Tourism Management*, 22, 565-570.
- Carrund, M. (2001). *Le tourisme de montagne à l'heure Européenne*. Grenoble: Presses Univeritaires de Grenoble.
- Clarke, J. (1997). A framework of approaches to sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(3), 214-224.
- Commission of the European Communities (1993). Fifth Program on the Environment 1994-1997: *Towards Sustainability*. Brussels: DGXI, CEC.
- Commission of the European Communities (1997). *Progress Report and Action Plan on the Fifth Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development*. Luxemburg: Commission of the European Communities.
- Cottrell, S.P. & Cutumisu, N. (2006). Sustainable tourism development strategy in WWF pan parks. Case of a Swedish and Romanian national park. *Scandinavian journal of hospitality and tourism*, 6(2), 150-167.

- Douvis, J. & Douvis, S. (2000): A review of the research areas in the field of sport marketing: foundations, current trends, future directions. *The Cyber-Journal of Sport Marketing*, 4, 2-3.
- Δροσοπούλου, Σ. Α. (1989). *Αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί*. Αθήνα: Interbooks.
- Δυτική Μακεδονία Επιχειρηματικός Οδηγός (2007). *Δυτική Μακεδονία τόπος επιχειρηματικής ανάπτυξης*. Κοζάνη: ΚΕΤΑ-ΑΝΚΟ.
- Fennel, D.A. (2001). *Οικοτουρισμός*. Αθήνα: Ελλην.
- Gibson, H. & Yiannakis, A. (2002). Tourist roles: needs and the adult life course. *Annals of Tourism Research*, 2, 358-383.
- Gossling, S. (2001). Tourism, economic transition and ecosystem degradation: integrating processes in a Tanzanian coastal community. *Tourism Geographies*, 3(4), 430-453.
- Gossling, S. & Mattsson, S. (2002). Farm tourism in Sweden. Structure growth and characteristics. *Scandinavian journal of hospitality and tourism*, 2, 17-30.
- Gunn, C. (1994). *Tourism Planning - Basics, Concepts and Cases*. London: Taylor and Francis.
- Hall, M. & Lew, A. (eds) (1998). *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*. Harlow: Addison Wesley Longman.
- Harris, R. & Leipner, N. (1995). *Sustainable Tourism: an Australian perspective*. Butterworth-Heinemann.
- Higham, J.S. & Carr, A.M. (2003). Sustainable wildlife tourism in New Zealand. An analysis of visitor experiences. *Human Dimensions of wildlife* 8, 25-36.
- Higham, J. & Hinch, T.D. (2003). Space, sport, and time: Effects of the Otago highlanders franchise on tourism. *Journal of sports management*, 17, 235-257.
- Hunter, C.J. & Green, H. (1995). *Tourism and the Environment: A Sustainable Relationship*. London: Routledge.
- Johnston, R.B. & Edwards, T. (1994). The commodification of mountaineering. *Annals of tourism research*, 21(3), 459-478.
- Κιλίπρης, Ε.Φ. (2006). *Αειφόρος Τουριστική ανάπτυξη στις Τουριστικές Επιχειρήσεις*. Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη: ΠΑΜΑΚ.
- Κοκκώσης, Χ. & Τσάρτας, Π. (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Κριτική.
- Κομίλης, Π. (2001). *Οικοτουρισμός, η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Προπομπός.

- Krippendorff, J. (1987). *The Holiday makers*. London: Heinemann.
- Λαγός, Δ. & Παπάς, Ν. (2004). Ανάπτυξη δραστηριοτήτων περιπέτειας στην Ελλάδα. *Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου Αθλητικής Διοίκησης*. Αθήνα: Προπομπός.
- Lane, B. (1994). Sustainable rural tourism strategies: A tool for development and conservation. *Journal of Sustainable Tourism*, 2 (1&2), 102-111.
- Λογοθέτης, Μ. (1988). *Αγροτικός τουρισμός- Μια εναλλακτική λύση*. Αθήνα: Interbooks.
- Λύτρας, Π. (2002). *Η κοινωνία της αναψυχής*. Αθήνα: Interbooks.
- Maroudas, L., Kyriakaki, A. & Gouvis, D. (2004). A community approach to mountain adventure tourism development, Anatolia. *International Journal of Hospitality Research*, 15(1), 5-18.
- Mein, L.W. & Dewar, K. (2003). Assessing tourism supply in China. *Tourism Geographies*, 5(2), 151-167.
- Moscardo, G. & Woods, B. (1998). Managing tourism in the wet tropics world heritage area. In E. Laws, B. Faulkner and G. Moscardo. *Embracing and Managing Change in Tourism- International Case Studies* 307-323. London: Routledge.
- Muller, F.G. (2000). Ecotourism an economic concept for ecological sustainable tourism. *International journal of environmental studies*, 57, 241-251.
- Muller, H. (1994). The thorny path to sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(3), 15-23.
- Nogawa, H., Yamaguchi, Y., & Hagi, Y. (1996). An empirical research study on Japanese sport tourism in sport-for-all events: Case studies of a single-night event and a multiple night event. *Journal of Travel Research*, 35(2), 46-54.
- Nyaupane, G., Morais, D. & Graefe, A. (2004). Nature tourism constraints: A cross-activity comparison. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 540-555.
- Petra II, programme (2000). *Sustainable development. Θεωρητικές προσεγγίσεις μιας κρίσιμης έννοιας*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.
- Πλάτων, Θ. (2000). *Ερευνα Αγοράς - Πρακτικός Οδηγός*. Αθήνα: Interbooks.
- Σδράκα, Ε. (2004). Τα σπορ του χειμώνα. *Travel Cosmos*, 66, 73-82.
- Sharpley, R. & Sharpley, J. (1997). *Rural tourism an introduction*. London: International Thomson Business Press.
- Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΣΕΤΕ. (2002). *Όλοι έχουμε ευθύνη απέναντι στους τουρίστες - καταναλωτές σε θέματα περιβάλλοντος*. Αθήνα: Travel Daily News.

Σφακιανάκης, Μ. (2000). *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. Αθήνα: Έλλην.

Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable Tourism Management*. Oxon: CABI Publishing.

Tsartas, P., Manologlou, E., & Markou A. (2000). Domestic tourism and special destinations: investigation of tendencies and prospects. The case of Greece. *International Conference Tourism on Islands and Special Destinations*. Chios: Aegean University.

Τσαπραίλη, Χ. (2005). *Τα οικονομικά χαρακτηριστικά των τουριστών περιπέτειας στην Ελλάδα*. Μεταπτυχιακή διατριβή στο πρόγραμμα, Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων. Πάτρα: ΕΑΠ.

Waitt, G. Lane, R. & Head, L. (2003). The boundaries of nature tourism. *Annals of Tourism Research*, 30(3), 523-545.

WCED, (1987). *Our common future*. The report of the world commission on environment and development. Oxford: Oxford University Press.

World Tourism Organisation, WTO (1996). *Rural tourism: a solution for employment, local development and environment*. Madrid: WTO.

Χρήστου, Ε. (1999). *Έρευνα Τουριστικής Αγοράς*. Αθήνα: Interbooks.

Υφαντίδου, Γ., Κώστα, Γ., Μιχαλοπούλου, Μ. & Τσίτσκαρη, Ε. (2010). Τουριστική τυπολογία: εφαρμογή στην Ελλάδα. *Άθληση και Κοινωνία*, 50, 68-75.

VIII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ερωτηματολόγιο

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ»

Κωδικός ερωτηματολογίου .....

Καλημέρα σας / Καλησπέρα σας. Ονομάζομαι .....

Πραγματοποιούμε μια έρευνα από το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και συγκεκριμένα από τα Τμήματα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, ΤΕΦΑΑ και θα θέλαμε τη γνώμη σας. Θα μπορούσα να σας απασχολήσω για λίγο;

Το ερωτηματολόγιο αυτό είναι ανώνυμο και εμπιστευτικό. Η έρευνα αυτή πραγματοποιείται με στόχο την αποτίμηση των χαρακτηριστικών του τουρισμού στη Δυτική Μακεδονία. Η γνώση σας και οι προτιμήσεις σχετικά με τις μορφές τουρισμού είναι πολύτιμη. Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε τρία μέρη: Το Α μέρος αφορά τις προτιμήσεις των ερωτώμενων, το Β μέρος τη δήλωση στάσης σχετικά με το περιβάλλον και το Γ' μέρος τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Παρακαλείσθε να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις, γιατί η επιτυχία και η ακρίβεια της έρευνας εξαρτάται από εσάς. Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΡ. 1. Πιστεύεται στην προοπτική και στις δυνατότητες ανάπτυξης του τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας;

☐	ΝΑΙ
☐	ΟΧΙ
☐	ΔΓ/ΔΑ

ΕΡ. 2. Ποια εποχή του χρόνου συνηθίζετε να συμμετέχετε σε τουριστικές δραστηριότητες.

☐	Χειμώνα
☐	Φθινόπωρο
☐	Καλοκαίρι
☐	Άνοιξη

ΕΡ. 3. Κατά τη διάρκεια των τουριστικών δραστηριοτήτων σας συμμετέχετε σε αθλητικές δραστηριότητες

☐	ΝΑΙ
☐	ΟΧΙ

ΕΡ. 4. Πόσες ημέρες διαρκούν οι δραστηριότητές σας.

	Έως 1 εβδομάδα
	1-2 εβδομάδες
	Περισσότερες από 2 εβδομάδες

ΕΡ. 5. Με ποιο τρόπο ενημερώνεστε για τον προορισμό των επιθυμητών σας δραστηριοτήτων.

	Περιοδικά και τουριστικούς οδηγούς
	Τηλεόραση και ραδιόφωνο
	Internet
	Συστάσεις φίλων
	Τουριστικά γραφεία
	Συλλόγους

ΕΡ. 6. Κατατάξτε με σειρά σπουδαιότητας όποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες ασκείται με βάση την παρακάτω κλίμακα (1 καθόλου, 2 λίγο, 3 μέτρια, 4 πολύ, 5 παρά πολύ)

	πεζοπορία (Trekking)		ιππασία
	ορειβασία		παρατήρηση πουλιών
	ορεινή ποδηλασία (mountain bike)		τοξοβολία
	Camping περιπέτειας		Αναρρίχηση (climbing)
	διάσχιση φαραγγιών (canyoning)		Καταρίχηση (rappel)
	εναέριο πέρασμα		rafting
	προσανατολισμός (orienteering)		monoraft
	ανεμοπτερισμός		Κανό (canoe)
	αλεξίπτωτο πλαγιάς (parapente)		Καγιάκ (Kayak)
	paintball		ιστιοσανίδα
	σκι (χειμερινό ή θαλάσσιο)		κωπηλασία
	Ski jet (χειμερινό ή θαλάσσιο)		ιστιοπλοία
	ΑΛΛΕΣ		Snowboard

ΕΡ. 7. Στη διάρκεια των διακοπών σας πόσο συχνά ασκείτε την/τις επιθυμητές δραστηριότητες.

	Πάρα πολύ
	πολύ
	αρκετά
	λίγο
	καθόλου

ΕΡ. 8. Σε ποιους Νομούς - περιοχές της Δυτ. Μακεδονίας ασκείτε τις δραστηριότητές σας.

	Γρεβενά (Πίνδος, Βασιλίτσα, Βενέτικος)
	Κοζάνη (Πιέρια, Βλάστη, Μουρίκι, Βόιο, Πολύφυτο)
	Φλώρινα (Πρέσπες, Νυμφαίο)
	Καστοριά (Γράμμος, λίμνη)

ΕΡ. 9. Πόσα χρήματα ξοδεύετε ανά άτομο στη διάρκεια των δραστηριοτήτων;

	Έως 300 Ευρώ
	301 - 600 Ευρώ
	601 - 900 Ευρώ
	Περισσότερα από 900 Ευρώ

ΕΡ. 10. Που διαμένετε εάν απαιτείται κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων σας;

	Ξενοδοχείο έως 3*		Ελεύθερο κάμπινγκ
	Ξενοδοχείο 4* και άνω		Φιλοξενούμενος/η
	Ενοικιαζόμενα δωμάτια		Καταφύγια-ξενώνες

ΜΕΡΟΣ Β' (δήλωση στάσης για το περιβάλλον)

Θα ήθελα τη γνώμη σας για τις παρακάτω δηλώσεις. Παρακαλώ εκφραστείτε με βάση την παρακάτω κλίμακα, κυκλώνοντας τη σχετική σας επιλογή:

(ΣΑ) Συμφωνώ Απόλυτα, (Σ) Συμφωνώ, (ΔΕΑ) Δεν Έχω Άποψη, (Δ) Διαφωνώ, (ΔΑ) Διαφωνώ Απόλυτα

ΕΡ. 11. Όσο πιο ελκυστική από άποψη ενδιαφέροντος είναι μια περιοχή τόσο περισσότερο κινδυνεύει περιβαλλοντικά από τους αυξημένους αριθμούς των επισκεπτών.

ΣΑ   Σ   ΔΕΑ   Δ   ΔΑ

ΕΡ.12. Είμαστε υποχρεωμένοι να παραδώσουμε στις επόμενες γενιές αναλλοίωτο το φυσικό περιβάλλον και τους φυσικούς πόρους όπως οι ίδιοι τους κληρονομήσαμε.

ΣΑ   Σ   ΔΕΑ   Δ   ΔΑ

ΕΡ.13. Ο τουρισμός και το περιβάλλον είναι έννοιες αλληλένδετες διότι χωρίς φυσικό περιβάλλον δεν μπορεί να αναπτυχθεί τουρισμός;

ΣΑ   Σ   ΔΕΑ   Δ   ΔΑ

ΕΡ.14. Η ανάγκη μιας τουριστικής περιβαλλοντικής πολιτικής είναι επιτακτική δεδομένου ότι το περιβάλλον εκτός από την ίδια τη ζωή μας επηρεάζει αποφασιστικά τη βιωσιμότητα των τουριστικών προορισμών και επιχειρήσεων.

ΣΑ   Σ   ΔΕΑ   Δ   ΔΑ

ΕΡ.15. Είναι γνωστό ότι η βραχυπρόθεσμη επιδίωξη του κέρδους έρχεται μερικές φορές σε αντίθεση με την περιβαλλοντική προστασία.

ΣΑ   Σ   ΔΕΑ   Δ   ΔΑ

ΕΡ.16. Οι τουριστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να κατανοήσουν ότι απαραίτητη προϋπόθεση μακροχρόνιας επιβίωσης είναι η προστασία του περιβάλλοντος. Αυτό θα αυξάνει την ικανοποίηση των τουριστών και θα εξασφαλίσει την ευημερία των επιχειρήσεων.

ΣΑ   Σ   ΔΕΑ   Δ   ΔΑ

ΕΡ.17. Όλοι θα πρέπει να ανταποκριθούμε στην ανάγκη να προστατεύσουμε το περιβάλλον π.χ. διαφοροποιώντας μερικές από τις καθημερινές επιχειρηματικές δραστηριότητες.

ΣΑ Σ ΔΕΑ Δ ΔΑ

ΜΕΡΟΣ Γ' (δημογραφικά στοιχεία)

ΕΡ. 18. Ποιο είναι το φύλο σας

☐	Άντρας	☐	Γυναίκα
--------------------------	--------	--------------------------	---------

ΕΡ. 19. Σε ποια από τις παρακάτω ηλικιακές κατηγορίες ανήκετε

☐	18-24 ετών	☐	45-54 ετών
☐	25-34 ετών	☐	55-64 ετών
☐	35-44 ετών	☐	65 και άνω ετών

ΕΡ. 20. Ποια είναι η περιοχή της μόνιμης κατοικίας σας

--

ΕΡ. 21. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση

☐	Ανύπαντρος-η	☐	Παντρεμένος-η
☐	Διαζευγμένος-η	☐	Χήρος-α

ΕΡ. 22. Ποια είναι η εκπαίδευση σας

☐	Πρωτοβάθμια	☐	Πανεπιστημιακή
☐	Δευτεροβάθμια	☐	Μεταπτυχιακή

ΕΡ. 23. Ποια είναι η παρούσα επαγγελματική κατάσταση

☐	Δημόσιος υπάλληλος	☐	Άνεργος
☐	Ιδιωτικός υπάλληλος	☐	Συνταξιούχος
☐	Ελεύθερος επαγγελματίας	☐	Φοιτητής
☐	Επιχειρηματίας	☐	

ΕΡ. 24. Ποιο είναι το καθαρό ετήσιο εισόδημα σας

☐	Έως 10.000	☐	30.001 - 40.000
☐	10.001 - 20.000	☐	40.001 - 50.001
☐	20.001 - 30.000	☐	50.001 και άνω

Όνοματεπώνυμο ερευνητή	Τόπος συμπλήρωσης ερωτηματολογίου	Ημερομηνία